

PETNEHÁZY ZALÁN

A VÖRÖS DUNAI HAJÓHAD 1918/1919-BEN

Egykori haditengerészetünknek alig van összefoglaló irodalma Magyarországon! Történetírásunk érthető — de egyben érthetetlen — hiányossága ez, mellyel múltjának e részét megtagadja. Érthető, mert bizonyos nevek kötődésétől megszabadulni mind e mai napig sem tud; érthetetlen, mert közel hatvanöt év távlatában egykori társországaink egyre nagyobb érdeklődéssel — és szakirodalommal — kutatják és vállalják azt a múltat, amelyről pedig tudnunk kell, hogy amennyire osztrák, annyira magyar, s amennyire császári, annyira királyi is volt! Ebben a testületben — Magyarországnak az Osztrák—Magyar Monarchiában betöltött szerepéből következőleg — tizenegy nemzeti-ség között létszámban a második helyen álltunk.¹

E fegyvernem egybetartozó, de lényegében egymástól mégis különböző két ága — a haditengerészet és a Dunaflozilla — történelmi és szakmai adottságaival más-más utat követett. Míg az előbbi a horvát, olasz és osztrák, addig az utóbbi a magyar történelmi múlt hagyományain nevelkedett. A haditengerészet sorsa az 1918. év utolsó hónapjaiban megpecsételődött; a győztes hatalmak, az erősebb jogán, egymás kezéből tépték ki a darabokra tört, gazdátlanná vált hagyatékot.

A kor felgyorsuló eseményei az 1917. év zsendüléseivel kezdődtek el. Október 5-én a 11. sz. torpedónaszád teljes személyzetével az olasz Anconába szökött.² 1918. február 1-én matrózlázadás tört ki Cattaróban³, s végül 1918. november 1-én, a VIRIBUS UNITIS csatahajó elsüllyesztése után, az olasz flotta befutott Polába, ahol a hajókról a jugoszláv lobogókat bevonatták, s helyükre az olaszt vonták fel.⁴ Az események ismeretéhez nem érdektelen tudnunk a közben elfutó hétköznapiak részleteit sem. 1918. október 5-én futótűzként terjedt el Polában a Monarchia fegyverszüneti ajánlatának híre. Majd közel két hét múlva — október 18-án a Polaer Tagblatt már a király kiáltványát is közölte a hadsereghez és a hadiflottához:

„Népeim óhajának engedve eljöttek vélem látni az időt, hogy egy egységes, szövetséges birodalom keretén belül nemzetiségeink saját államaikba tömörüljenek. Így egyrészt el tudjuk az útból háritani azokat az akadályokat, amelyek eddig népeink együttélésének útjában állottak, másrészt pedig

¹ Anthony Sokol: Imperial and Royal Austro-Hungarian Navy. United States Naval Institute. Annapolis 1968.

² Hans H. Sokol: Österreich-Ungarns Seekrieg 1914/1918. Wien, 1933.

³ Koch Ciril Method: Pomorac. 1926. évf., 19/20. szám.

⁴ Arbeitsgemeinschaft Aichelburg: Die Tegethoff Klasse. Wien, 1979.

a jövőben szabad út nyílik az együttes alkotásra valamennyiünk hasznára és a közös haza boldogulására.

Ebben a történelmi pillanatban a hadsereghez és a flottához fordulok! Soraitokban a hűség és a haza minden nemzetének egysége — egymással és velem — oldhatatlanul egybefonódott. Megingathatatlan a bizalmam, hogy e hűség és egyetértés régóta és most is töretlen szelleme rendíthetetlenül megmaradt! Ezt akarjuk megőrizni! Ausztria államainak drága öröksége lesz ez valamennyiünk hasznára és boldogulására. Isten adja, hogy úgy legyen!

Schönbrunn, 1918. október hó 17.

Károly m. p.⁵

Az elszabadult eseményeket azonban már sem megállítani, de még csak lefékezni sem lehetett. 1918. október 26-án este a polai színházban a tömeg félbeszakította az előadást. Elénekeltek a Marseillaise-t, kivonultak az utcára és éltették az olasz Polát. Szembe velük a VIRIBUS UNITIS legénysége vonult fel a délszláv nacionalizmus jegyében. Eldördültek az első lövések.⁶

Látván az események rohamos elfajulását, 1918. október 27-én az akkori hajóhadparancsnok, Horthy Miklós ellentengernagy, a következő szövegű, sürgős jelzésű távmondatot küldte a közös Hadügyminisztérium Tengerészeti Főosztályának:

„Cs. és K. Hadügyminisztérium Tengerészeti Főosztályának! K. M./M. S. Nr. 6450.

Távmondatt a kabinetirodának!

Adták Pola 1918. okt. 27. 6⁴⁰. Érkezett Bécs, 1918. okt. 27.

Sürgős! Titkos!

Megbízható katonai bizalmi embereim jelentése szerint a parti erődök legénysége, más katonai alakulatok és a flotta személyzete általános zendülést készít elő, melynek kitörése minden pillanatban várható. Célja az élelmiszer, anyag, ruha és pénzkészlet megszerzése és szétosztása. A legénység további szándéka az, hogy a hajókon a szolgálatot megtagadja és szülőföldjére hazatér. Holnap személyesen körbejáróm az úszóegységeket, s megkísérlem szándékukról őket lebeszélni.

A hangulat megnyugtatósára előnyös lenne egy megfelelő hangú és békés szövegű távmondatt elküldése. Javaslom az egyes nemzetiségek képviselőinek a kiküldését is a főbb és nagyobb kikötőkbe, úgymint Polába és Cattaróba, hogy míg a békekötés, vagy fegyverszünet meg nem történik, békítőleg tevékenykedjenek. Így — a legénység megnyugtatósával — a várható katasztrófa talán még elkerülhető. Tájékoztatósul jelentem, hogy e javaslatomról a holnapi beszédeimben a legénységet is tájékoztatni fogom!

Jelen távmondattomat megküldöm a kabinetirodának és a hadseregfőparancsnokságnak azzal a sürgős kéréssel, hogy azt azonnal teljesítse. A választ kérem megküldeni a Cirkáló Flotta parancsnokságának, a Tengerészeti Főosztálynak, kivonatossan pedig a cattarói, sebenicói, triesti és fiumei kikötőparancsnokságoknak.

Flottaparancsnokság.⁷

⁵ Schmidt/Bornemissza/Félix fregatthadnagy I. világháborús naplója. II. rész. 1916/1918. Kézirat. A szerző birtokában.

⁶ Uo.

⁷ Bécsi Magyar Felszámoló Hivatal. A/2/628/1919. sz., 2. sz. melléklet. A szerző birtokában.

A hajóhadparancsnok kívánságának megfelelően másnap reggel a Tengerészeti Főosztály akkori főnöke, Holub altengernagy, érintkezésbe lépett a birodalmi tanács pártjainak és nemzetiségeinek a vezetőivel, bizalmi férfiaknak Polába való kiküldése céljából, hogy ott — addig is, míg a fegyverszünetet megkötik — honfitársaikat és elvtársaikat pár napos, vagy hetes kitartásra és helytállásra buzdítsák.

Kézzelfogható eredmény ezen — az egész napon át elhúzódó — tárgyaláson csak annyiban született, hogy az osztrák szociáldemokráta párt két országgyűlési képviselőt küldött ki a helyszínre, akik még azon este el is indultak Polába. A cseh nemzeti szövetség képviselője, Tusar — aki akkor magát már a Csehszlovák Állam képviselőjének nevezte — nemzete és az antant közt fennálló viszonyra való hivatkozással, elutasító álláspontra helyezkedett, illetőleg a flotta legénységének megnyugtatóására tervbe vett akcióhoz való csatlakozását a jugoszlávok hozzájárulásától tette függővé. A jugoszláv képviselők pedig kijelentették, hogy további utasítás végett ebben a kérdésben a Zágrábban székelő szerb, horvát és szlovén nemzeti tanácshoz kell fordulniok döntésért.⁸

Távmondati érdeklődésükre 1918. október 29-én a nemzeti tanácstól a Közös Hadügyminisztériumhoz az alábbi — a flotta feltétel nélküli átadására utaló — távmondattal érkezett:

„Cs. és K. Hadügyminisztérium Tengerészeti Főosztályának! P. K./M. S. 6501.

A zágrábi katonai parancsnokság távmondata.

Adták Zágrábban 1918. X. 29. 11^h Vették Bécs. 1918. X. 29. 11²⁹.

Válaszunk: Továbbra is ahhoz a követelésünkhöz tartjuk magunkat, hogy a haditengerészet a szlovének, horvátok és szerbek közös államának a tulajdonába kell, hogy átmenjen, annál is inkább, mert a tengerpart is ezekhez a nemzetiségekhez tartozik. Nem óhajtjuk, hogy ebbe a kérdésbe Olaszországot is bevonják. Delegációkat — név szerint Tresić, Bulkeg és Čok urakat — azonnal Polába küldjük, hogy felvegyék a kapcsolatot a legénységgel és a többi nemzetiségek képviselőivel.

A nemzeti tanács részéről: Dr. Drinković.”⁹

A másnap délelőtt megtartott koronatanácson elhatározták a flotta átadását az egyes nemzetiségeknek, nevezetesen a haditengerészetet a délszlávoknak, a Dunaflottillát pedig a magyaroknak. Ezt a döntést a következő szövegű távmondattal rendelték el:¹⁰

„Cs. és K. Hadügyminisztérium Haditengerészeti Főosztályának! P. K./M. S. Nr. 6511.

Távmondattal a Flottaparancsnokságnak, a triesti, fiumei, sebenicói tengerészeti körzetparancsnokságoknak, a polai és cattarói kikötőparancsnokságoknak:

Legfelsőbb parancsra elrendeltetett, hogy mindazon legénységnek, kik nem délszláv nemzetiségűek, a hazájukba való visszatérés és ezzel egyidejűleg részükre állandó szabadság engedélyezendő és biztosítandó.

A hajóhad, a tengerészintézmények és minden egyéb más tengerészeti tu-

8 Bécsi Magyar Felszámoló Hivatal. A/2/628/1919. sz. A szerző birtokában.

9 Bécsi Magyar Felszámoló Hivatal. A/2/628/1919. sz., 3. sz. melléklet. A szerző birtokában.

10 Bécsi Magyar Felszámoló Hivatal. A/2/628/1919. sz. A szerző birtokában.

lajdon a délszláv nemzeti tanácsnak Zágrábban és Polában a helyi bizottságok útján fokozatosan átadandó.

Az átadó parancsnokságok és hivatalok jegyzőkönyvileg lerögzítik a Monarchiához tartozó, de nem a délszláv államok és népek magánérdekeire vonatkozó tulajdonjog fenntartását és biztosítását.

Mivel ilyen esetben a lobogóváltás a nemzetközi jog szerint sem hajtható végre azonnal, a hadilobogó melletti nemzeti jelvények viselése elé semmiféle akadály nem gördítendő.

Vallamennyi törzshöz tartozó személy, a délszláv nemzeti tanácsnak való szabályszerű átadása után, továbbra is a hajón, illetve a hivatalában maradhat, ha erre az említett tanács igényt tart.

Az átadás szabályszerű lebonyolítása és a folyamatosság biztosítása érdekében a hajóhadparancsnokság, a hadügyminisztérium és a Tengerészeti Főosztály mindenben működjön együtt a felelős törzsszeméllyel.

A Tengerészeti Főosztály egy képviselője a további részleteket Zágrábban, a délszláv nemzeti tanáccsal fogja megbeszélni.

A cs. és kir. tengerészeti hivatalok és parancsnokságok a csend és a rend fenntartásáról, valamint a hazaszállításokról gondoskodni kötelesek.

Aláírás: A legfelsőbb parancsra rendelkező admirális.”

„Távmondat a Dunaflottilla parancsnokságának: Értelemszerűen a fenti részhez:

A Dunaflottillának a magyar kormány részére való átadására hasonló intézkedések keresztülvitele végett, valamint a nem magyar legénység elbocsátása tekintetében részrendelkezéseket a hadügyminisztérium Tengerészeti Főosztálya fog kiadni.

Bécs, 1918. október 30.

Legfelsőbb parancsra: Keil Ferenc altengernagy, rendelkező admirális.”¹¹

1918 novemberétől Polában már működött egy magyar érdekeket képviselő bizottság egy bizonyos Urmánszky kormánybiztos vezetésével, akit Budapestről küldtek ki a helyszínre. Tevékenységéről azonban ez ideig nem sok adatot tudunk.¹²

A továbbiakban nem érdektelen annak a képnek a nagy vonalakban való ismertetése, ami ezalatt a helyszínen, Polában, az egyes hajók fedélzetén lejátszódott. Szemtanúnk a VIRIBUS UNITIS-ről, a vezérhajóról szól:

„1918. október 28-án reggel nyolc órakor az általános hajótakarítás után a horniszt (kürtös) sorakozót fújt. A jel elhangzása után senki sem állt be a sorba, hanem az emberek lázas izgalommal kiáltozni kezdtek. A jelzőárboera valaki felvonta a fedélzettakarításhoz használatos radácát (nyüstbojt). Egy adott jelre felhangzott a »Hurrá«, majd később a »Friede« (béke) kiáltás. Ezután a hajón levő különböző nemzetiségű matrózok a saját nyelvükön kiáltozva követelték a békét!

A tiszték dermedten álltak és szótlánul nézték a jelenetet, de közülük senki sem ragadtatta el magát fegyelmezésre. Majd az összrészlegek vezetőitstje, Milosevich Sándor korvettkapitány, emberi szóval kérlelni kezdte a legénységet, hogy nyugodjanak meg és ne csináljanak zendülést. Közben a flotta va-

¹¹ Bécsi Magyar Felszámoló Hivatal. A/2/628/1919. sz., 4. sz. melléklet. A szerző birtokában.

¹² Schmidt/Bornemissa/Félix fregattadnagy I. világháborús naplója. II. rész. 1916/1918. Kézirat. A szerző birtokában.

lamennyi egységének a jelzőárbocán is megjelent a forradalom első — bár szókatlan jeladása: radácák kúsztak fel a standardokra a hadilobogók helyett! A hadikikötő zengett a hurrázástól! Tehát egy jól megszervezett akció érkezett el a befejezéshez. Ekkor Milosevich Sándor korvettkapitány úr bement a kabinjába és föbelőtte magát. Nyilvánvalóan azért, mert a hajó fegyelméért elsődlegesen ő volt a felelős!

Én nagyon sajnáltam őt ezért a tettéért. Igaz ember volt, erdélyi magyar, akit a legénység is nagyon szeretett!

Ezután Horthy Miklós flottaparancsnok lépett a fedélzetre köpenyben, karddal az oldalán. Első szavait a magyarokhoz intézte, hogy álljanak külön, fegyelmezetten és tartsák magukat! Szavaira egyöntetű választ kapott, hogy közülünk senki sem áll el a közös elhatározástól! Nem messze, kb. 10 lépésről figyeltem, hogy amikor meggyőződött arról, hogy már a magyarokra sem tud hatni, elsápadt, kiköpött és gyors léptekkel a tiszti lejáróhoz sietett, a motorcsónakját kérte és azzal megkísérelt egy körutat a hajóhad fontosabb egységein, de délig mindenhol megtagadták az engedelmességet.

Amikor a flottaparancsnok elhagyta a hajót, a tiszteket eltanácsolták a hajó farára. Szolgálati fegyvereiket elvették, az ágyúállásokat pedig a legénység tartotta a felügyelete alatt. Nékem úgy tűnt, hogy a tisztek beletörődtek a megváltoztathatatlanba! Ettől kezdve a hajón minden szolgálatot a jugoszlávok láttak el. A más nemzetiségűeket minden ténykedés alól felmentették.

Az ezután következő napok részünkről a semmittevés jegyében teltek el. A kikötőben állomásozó német tengeralattjárósok a javítás alatt álló hajóikat kivontatták az öböl elé és ott felrobbantották. Majd pedig az üzemképes hajóikon hazaindultak Németországba. A városban igen nagy volt a zűrzavar. Az aljanép mindent feltört és elrabolt. Éppen csak az ágyúcsöveket hagyták a helyükön. Még a Valle Lunga-i lőszerraktárt is felgyújtották!

Ezekben a napokban a vasút is nagyon túl volt terhelve. Mintegy 40 000 katonát kellett a városból haza, illetve elszállítani. Keserves utazás volt ez akkor! Hat napig tartott, míg vissza tudtam térni Magyarországra, Szegedre!¹³

A flotta jogszerű átadása a szerb, horvát, szlovén nemzeti tanácsnak 1918. október 31-én 16³⁰-kor történt meg a VIRIBUS UNITIS parancsnoki szalonjában. A jegyzőkönyv rövid volt és tárgyilagos. Semminemű részletekre nem tért ki. Ezt a jegyzőkönyvet közös megegyezéssel a magyar norwalli Konek Emil sohajókapitány — a flotta vezérkari főnöke — fogalmazta meg és olvasta fel. Szövege a következő:¹⁴

„Jegyzőkönyv.

Felvétetett Ő Császári és Királyi Apostoli Felségének Legfelsőbb Parancsa alapján (...) a cs. és kir. hajóhadnak a törvényesnek elismert szlovén, horvát és szerb nemzeti tanács megbízottainak való átadása tárgyában...

A cs. és kir. hadiflotta jelenlevő megbízottjai
nagybányai Horthy Miklós
ellentengernagy, flottaparancsnok, cs. és kir. kamarás
Laufer Ferenc sorhajókapitány, a II. divízió parancsnoka,

¹³ Pintér Ferenc negyedesnek, a SZENT ISTVÁN, majd a VIRIBUS UNITIS csatahajók irnokának kéziratos, korabeli naplója. Kézirat. A szerző birtokában.

¹⁴ Norwalli Konek Emil ny. altengernagy cikke a Magyar Haditengerészeti Egyesület 1941. januári számában.

Schmidt Adolf sorhajókapitány, az I. divízió megbízott parancsnoka.

Norwalli Konek Emil sorhajókapitány, a flotta törzskari főnöke.

Morin Ferenc fregattkapitány, a II. torpedóflotta parancsnoka.

A zágrábi szlovén, horvát és szerb nemzeti tanács jelenlevő megbízottjai:

Dr. Ante Tresić-Pavičić

Vilin Bukseg

Dr. Ivo M. Čok

A polai nemzeti tanács helyi megbízottjai:

Lacko Kriz

Dr. Lovro Skalier

Dr. Mirko Vratović

Dr. Mario Krmpotić

Koch C. Method fregattkapitány.

A cs. és kir. hadiflottát, s annak minden tartozékát ezenel — a Monarchia nem szláv államai tulajdonjogának elismerésével és szem előtt tartásával — a zágrábi szlovén, horvát és szerb nemzeti tanácsnak a mai napon átadjuk.

Pola, 1918. október 31.

Dr. Ante Tresić-Pavičić

Dr. Ivo M. Čok

Vilin Bukseg

Dr. Lovro Skalier

Dr. Mirko Vratović

Lacko Kriz

Koch C. Method fregattkapitány

Dr. Mario Krmpotić

Franz Morin K.u.K. fregattkapitány

Emil v. Konek K.u.K. sorhajókapitány

A. Schmidt K.u.K. sorhajókapitány

F. Lauffer K.u.K. parancsnok

N. v. Horthy K.u.K. ellentengernagy.”¹⁵

A legfelsőbb rendelkezés végrehajtását, azaz a flotta átadását távmondatilag jelentették a kabinetirodának és a Tengerészeti Főosztálynak a következő szöveggel:

„Cs. és K. Flottaparancsnokság. Nr. 8991/1918. október 31. 5^h p.m.

Távmondat. A legfelsőbb parancs rendelkezése szerint ma délután az egész cs. és kir. hadiflottát, a hozzá tartozó anyagokkal és tartalékokkal átadtam a jugoszláv Nemzeti Tanácsnak. A jegyzőkönyvben kifejezetten lerögzítettem az egykor a Monarchiához tartozott nem szláv államok és népek jogaira és magánérdekeire vonatkozó tulajdonjog fenntartását. A parancsnokságot átadtam Janko Vuković de Podkapelski sorhajókapitánynak, majd kihajóztam, s ezzel együtt bevontam a parancsnoki lobogómat, melynek helyére a jugoszláv lobogó került.

¹⁵ Bécsi Magyar Felszámoló Hivatal. A/2/628/1919. sz., 5. sz. melléklet. A szerző birtokában.

A Sebenicóban és a Cattaróban levő flottaegységek számára jelen jegyzőkönyv egy másodpéldányát az arra illetékes személyeknek továbbításra átadtam.

Távmondatomat megküldtem: a hadsereg főparancsnokságnak, a kabinetirodának, a Haditengerészeti Főosztálynak, továbbá tudomásulvételre és részleges intézkedésre a sebenicói és a cattarói tengerészeti kerületi parancsnokságoknak, a cirkáló flotta parancsnokságnak, a polai kikötőadminisztrációnak, a fiumei és triesti tengerészeti parancsnokságoknak.

Kiegészítésként a kabinetirodának: távmondatilag kérem tudatni, hogy az átadási jegyzőkönyv nálam levő példányát hol és kinél helyezzem letétbe?

Horthy ellentengernagy, flottaparancsnok.¹⁶

Az átadás tényét és annak körülményeit a helybeli Polaer Tagblatt 1918. október 31-i számában a következőképpen közölte:

„Polát és hadikikötőjét átadták Jugoszláviának! Legfelsőbb rendelkezésre ma délután Polát és annak minden katonai objektumát átadták a Zágrábi Nemzeti Tanácsnak és az azt képviselő városi megbízottaknak. Az átadás tényét 21 ágyúlövéssel adták hírül.”¹⁷

Horthy fél hatkor hagyta el a tengernagyi hajót, s még az nap Badenbe utazott, hogy a királynak — IV. Károlynak — személyesen jelentse a parancsvégrehajtását.

A szabadság mámorító ízét azonban szinte percekben belül követték a kiábrándulás keserű kortyai! 1918. november 1-én hajnali 6³⁰-kor Rosetti és Paolucci olasz tengerésztiszték „lovás” torpedóval elsüllyesztették az alig egy napos jugoszláv flotta „JUGOSLAVIA” (FRANCOPAN = FRANGEPÁN) nevű vezérhajóját az egykori VIRIBUS UNITIS-t, és a közelében horgonyzó WIEN nevű Lloyd-gőzöst. A hajóval együtt életét vesztette a jugoszláv flotta első parancsnoka is, Janko Vuković de Podkapelski egykori sorhajókapitány. Ezt követően, november 5-én, az olasz flotta befutott Polába. Ezután következett a flotta felosztása, a legkeserűbb korty a birtokbavétel után! A java Nagy-Britannia és Olaszország birtokába jutott, egy kis hányadot Franciaország kapott, a maradék Görögországnak, Romániának Portugáliának és Jugoszláviának lett. Ez utóbbi mindössze 12 db torpedónaszádot kapott. Területileg elvesztették a nemzetiségileg is magukénak nyilvánított Triestet, Polát, Fiumét és Zárát. Ezeket Olaszországhoz csatolták. A nagyhatalmak a kezükre jutott hajókat vagy ócskavasként értékesítették, vagy pedig, mint célhajót, ágyútűzzel, ill. repülőbombával, elsüllyesztették.¹⁸

A flotta meghalt, de a szelleme még sokáig ott kísértett a kék vizek felett. A triesti Stabilimento Tecnico, illetve a fiumei Danubius építette 74. és 83. sz. torpedónaszádok végigharcolták még a II. világháborút is, az előbbi GOLESNICA néven a jugoszláv, az utóbbi pedig SMEUL néven a román haditengerészet állományában. A GOLESNICA-t 1959-ben, a SMEUL-t 1960-ban selejtezték ki.¹⁹

A 20 000 tonnás PRINZ EUGEN csatahajó 12 db 30,5 cm-es toronylövegét Toulonban a franciák kiszerezték a hajóból, s az arsenáljukban őrizték egészen 1940-ig. Ekkor az oda bevonuló németek zsákmányába került, akik

¹⁶ Schmidt/Bornemissa/Félix fregatthadnagy I. világháborús naplója. II. rész. 1916/1918. Kézirat. A szerző birtokában.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Anthony Sokol: The Imperial and Royal Austro-Hungarian Navy. United States Naval Institute. Annapolis, 1968.

¹⁹ René Greger: Austro-Hungarian Warships of World War I. London, 1976.

egyres állítások szerint — bár erre írott bizonyíték nincs — az ágyúkat az Atlanti falba építették be partvédelemre.²⁰

A cs. és kir. haditengerészetnek az az ága, mely a magyar állam birtokába jutott, 1918 végén és a tanácskormány 133 napja alatt méltóbban állt helyt, mint a haditengerészet.

A cs. és kir. dunai hajóraj — a Dunafloftilla — központi kikötője Budapest volt, személyzetének nagy része pedig magyar származású. Legjobb monitorjait, ágyú- és őrnaszádjait magyar tervek alapján Budapesten építették, s jórészen magyar nevet is viseltek. Ezek a kis hajók a folyókon és a tengeren egyformán jól megállták helyüket.²¹

1918. szeptember 30-án Bulgária beszüntette az ellenségeskedést, s fegyverszünetet kötött az antanttal. E fegyverszüneti szerződés értelmében a központi hatalmak négyheti időt kaptak a Bulgáriából való visszavonulásra. Ez a kivonulás kaotikus állapotokat teremtett nem csak a szárazföldön, de a Fekete-tengeren és a Dunán is. A Dunafloftilla parancsnokságát 1918. október 29-én Újvidékre vonták vissza. Itt vették kézhez 1918. október 30-án a Tengerészeti Főosztály az előzőekben már említett P.K. 6511. számú távmondatát a flotta felosztásáról, illetve a Dunafloftilla magyar kézre adásáról. Erre a hírrre a fellebbanó hangulat hatása alatt az egyik monitorra felvonták a vörös lobogót, amit azonban pár perc múlva a parancsnok levétetett, a tettet kihajózta.

A tisztikar bizalmas megbeszélésen megegyezett abban, hogy mindenki — bármilyen nemzetiségű is legyen — továbbra is vállalja a szolgálatot mindaddig, míg a hajókkal oly biztonságos helyre nem érnek, ahol a legfelsőbb döntés zökkenő nélkül végrehajtható. E határozathoz a zömében magyar legénység is csatlakozott, bár számukra lehetővé tették a hajók elhagyását.

A délszláv személyzet annak az óhajlásának adott kifejezést, hogy Vukováron akarnak kiszállni, mert így hazajutásuk jelentősen megkönnyebbül. A németek, osztrákok, szlovákok és csehek egészen Pestig voltak hajlandók szolgálatot teljesíteni. Vukováron ugyancsak kihajózott a horvát nemzetiségű flottillaparancsnok is, név szerint Ratković Marius sorhajókapitány, aki a rangban legidősebb magyar tisztnek — Wulff Olaf korvettkapitánynak — adta át a parancsnokságot. 1918. november 6-án az egész Dunafloftilla — a harcolóegységek és a vonat — magyar lobogó alatt futott be Óbudára.²²

A flotta egyes anyagszállító úszóegységei — uszályok és segédhajók — azonban a dunapentelei (Dunaujváros) telelőbe álltak be, további sorsukat kívárandó. Óbudáról az osztrák, szlovák és cseh nemzetiségű személyzet egy-egy személyhajóval Pozsonyba, illetve Bécsbe hajózott tovább. A cseh és szlovák tengerészek egy része később — tisztek és legénység — a felvidéki harcokban tevékenykedő páncélvonatuk személyzeteként harcolt 1919-ben. A szerző a hernádcsányi határállomáson találkozott velük: régi tengerészegyenruhájukat viselték akikor is.

A Monarchia összeomlása után tehát egy monitor — a BODROG — kivételével, mely Pancsovánál zátonyra futott, a Magyar Királyság, majd 1918. november 16-ától pedig a Magyar Köztársaság a teljes Dunafloftilla jogos birtokosa lett.

²⁰ Arbeitgemeinschaft *Aichelburg* Die Tegethoff Klasse. Wien, 1979.

²¹ Almanach für die k. und k. Kriegsmarine 1918. Kriegsmarine 1918. Kriegsausgabe.; *Wulff Olaf*: Österreich-Ungarns Donaufloftilla in den Kriegsjahren 1914/1918.

²² *Csonkaréti Károly*: Hadihajók a Dunán. Budapest, 1980.; *Siba János*: Folyami hajók a világháborúban. Budapest, 1931.; Bartha László folyamór törzskapitány elbeszélése.

A király határozott ugyan, de a döntés teljes egészében a győztes hatalmak kezében volt. A Dunaflottilla így nem sokáig maradt a budapesti kormány kezén, illetve annak irányítása alatt. A napok alatt Budapestre is bevonuló antant-kiküldöttek erre — a nekik oly sok kellemetlenséget okozó — fegyvernemre is rátették a kezüket.

A független magyar kormány 1918. november 13-án Belgrádban katonai egyezményt írt alá a fegyverszünet részleteiről. A szerződést Linder Béla hadügyminiszter ratifikálta. E diktátum igencsak megtépázta a Wilson amerikai elnök által keltett illúziókat! Bebizonyosodott, hogy mindaz, amit az elnök az annexió nélküli „igazságos” békéről hirdetett, abban a pillanatban érvényét veszítette, amint a központi hatalmak országai nem harcoló félként, hanem győzöttként álltak az antanttal szemben.²³

Az egyezmény értelmében a magyar kormány haditengerészeti, illetve hajózási szakértője, az antant követelésére, az alábbi dunai hadihajók átadását hozta javaslatba: TEMES, BODROG, KÖRÖS, LAJTA és MAROS monitorok, FOGAS és CSUKA őrnaszádok.²⁴

Az antant misszió ezt a javaslatot nem fogadta el, s helyette a következő ellenköveteléssel élt:

„A magyar kormány mellé beosztott szövetséges katonai bizottság.

Vix alezredes — a bizottság főnöke — Tánzos tábornoknak, a fegyverszüneti bizottság magyar elnökének.

Budapest 1918. december 8.

A fegyverszünet 5. pontjának a végrehajtása: Usborne angol sorhajókapitány vizsgálata alapján az alábbi monitorokat jelölte ki átadásra: BOSNA, SZÁVA, ENNS, TEMES, KÖRÖS.

Az egyezményben megengedett hatodik monitor helyett Usborne sorhajókapitány két őrnaszádot választott, melyeknek összértéke megfelel egy monitor értékének. Ezek az őrnaszádok: WELS és BARSCH.

Kérem a bizottság intézkedését, hogy ezek a megjelölt hajók már most Troubridge admirálisnak, a dunai hajózás parancsnokának Belgrádban rendelkezésére bocsájtassanak.

Felkérem a bizottságot, hogy Usborne sorhajókapitányt (Budapest, Ritz szálló) az összes intézkedéseiről értesíteni szíveskedjék, melyeket a hajóknak Belgrádban való szállításával kapcsolatban tett. A hajók átadásáról jegyzőkönyv készítendő, melynek egy példányát kérem címemre megküldeni.

Vix. m. p.”²⁵

Troubridge admirális jól ismerte a helyi viszonyokat, s a Dunán Száván harcoló úszóegységeket. Már 1914-ben az akkori szerb hadvezetőség mellett tevékenykedett, mint haditengerészeti és hajózási szaktanácsadó.²⁶

A fenti követelés, illetve módosítás ellen a magyar kormány felszólalással élt:

²³ *Liptai Ervin*: A magyar tanácsköztársaság. III. kiadás. Budapest, 1979.

²⁴ *Bornemissza Félix*: Magyar hajóhadak a Dunán. Budapest, 1928. *Gonda-Niederhauser*: A Habsburgok. Budapest, 1977.

²⁵ *Bornemissza Félix*: Magyar hajóhadak a Dunán. Budapest, 1928.

²⁶ Le travail de la Commission Interalliée du Danube: Par l'Amiral Sir Ernest Troubridge.

„Fegyverszüneti bizottság.

Vix alezredes úrnak, a katonai misszió vezetőjének. 227/1918. szám.

Budapest, 1918. december 10.

A misszió a 183. és 191. számú átiratában öt monitornak és két őrnaszádnak az átadását követeli. A fegyverszüneti szerződés 5. pontja szerint a magyar kormány csak hat monitort köteles kiadni. A magyar fegyverszüneti bizottság tiltakozik hét egység követelése ellen és így kéri vagy egy hatodik monitor megnevezését, vagy egy őrnaszád törlését. A követelt hajótervjazok beszerzését nem tudja eszközölni, miután felkérésükre a bécsi Kriegsministerium Marinesektionja nem válaszol.”²⁷

Mindezek kiegészítésére és indokolására a magyar fegyverszüneti bizottság a következő érveket hozta fel:

„Magyar Fegyverszüneti Bizottság.

Vix alezredes úrnak. 461/1918. szám.

Budapest, 1918. december 13. ,

Folyó évi december hó 12-én kelt 269. sz. átiratára van szerencsém a következőkről értesíteni:

1. A katonai egyezmény 5. pontjának azon kitétele, hogy ezek a számok csak hozzávetőlegesek (aproximatif), a kereskedelmi hajókra vonatkoznak és nem a monitorokra, melyeknél egyértelműleg ki van mondva, hogy „six moniteurs seront livrés immédiatement à Belgrade aux Alliés.”

Ennek igazolására utalunk a szövetségesek és Ausztria—Magyarország között 1918. november 3-án aláírt fegyverszünet-alapszerződésre, mely II. részének 3. pontjában egészen egyértelműleg hatban állapította meg a kiszolgáltatandó monitorok számát és a végrehajtás tárgyában megállapított rendelkezések (Protokoll annexe) II. részének 2. pontjában csupán a szállítási feltételeknek és annak a kikötőnek a kijelölését bízta a Balkáni Front főparancsnokára, ahová a hat monitor leszállítandó. Ehhez képest az említett fegyverszüneti alapegyezménynek Magyarországra való alkalmazása tárgyában 1918. november 13-án aláírt katonai egyezmény az alapegyezmény jelzett utasításának megfelelően 5. pontjában csupán azt állapítja meg, hogy a hat monitort azonnal Belgrádba kell szállítani és ezzel is kétségtelenné teszi, hogy a kiszolgáltatandó hajók száma nem módosítható!

Egyébiránt azt, hogy a katonai egyezmény 5. pontjának legutolsó mondata — ces chiffres sont approximatifs — a monitorokra nem vonatkozik, egészen kétségtelenné teszi az érintett 5. pont szövegezése és konstrukciója is. Nevezetesen az, hogy a monitorokról a 2. bekezdés, az egyéb hajókról pedig a 3. bekezdés rendelkezik és az említett mondat a 3. bekezdéssel van kapcsolatban. A monitorok száma ezek szerint tehát nem vitatható.

2. De még abban az esetben is, ha az „aproximatif” a monitorokra vonatkoznék — amit semmi esetre sem ismerhetünk el — kétségtelen, hogy egy kölcsönösen aláírt szerződést az egyik fél a másik hozzájárulása nélkül nem

²⁷ *Bornemissa Félix: Magyar hajóhadak a Dunán. Budapest, 1928.*

egészíthet ki, annál kevésbé, mert az „aproximatif” szóban benn foglaltatik, hogy kevesebb is lehet, mint amennyit a szerződés megállapít. Ha tehát mi a francia bizottság álláspontját elfogadjuk, ugyanolyan joggal helyezkedhetnénk arra az álláspontra, hogy öt egységet adunk, mint önök arra, hogy hét egységet követelnek.

3. Hogy két őrhajó egy monitornak felel meg, az teljesen egyoldalú vélemény, mely minden elfogadható alapot nélkülöz. E kérdésben is csak ugyanolyan álláspontot foglalhatunk el, mint a 2. pont alatt, t. i. hogy ilyen megállapítások semmi esetre sem eszközölhetők egyoldalúlag, ehhez mind a két szerződő fél hozzájárulása szükséges.

A fentiekből kifolyólag van szerencsém értesíteni, hogy a magyar kormány nincsen abban a helyzetben, hogy az antantnak hét egységet szolgáltatson ki, mert kétségen kívül áll, hogy önök ily irányú követelése merőben ellentétben áll a katonai egyezmény határozataival. Felkérjük az alezredes urat, hogy ezen álláspontunkat juttassa illetékes parancsnokságának a tudomására.”²⁸

Sajnos, a magyar kormány hiába érvelt: engednie kellett a kényszernek, amit az alábbi jegyzékben hoztak a tudomására:

„Mission Militaire Alliée Auprés du Gouvernement Hongrois.

No. 438/1918.

Budapest, 1918. december 18.

Vix alezredes, a katonai misszió vezetője Jankovich ezredes úrnak, a fegyverszüneti bizottság elnökének.

Van szerencsém közölni, hogy a 461/1918. számú átiratában foglalt két őrhajónak egy monitor helyett való szállítására vonatkozó magyarozatukat a szövetséges parancsnokság el nem ismerheti. Ennek folytán ma parancsot adtam, hogy a két őrhajó — a BARSCH és WELS — melyek már régóta készen állnak és amelyek útbaindításának késleltetése a legnagyobb hátrányokkal járna, útbaindításukat Budapestről Belgrádba. Meg kívánom jegyezni, hogy az átadott hét monitor felszerelés és anyag tekintetében hiányos volt. Másrésről pedig a hajókat Belgrádba kellett volna leszállítani. Ez Usborne sorhajókapitány többszöri kérésére sem történt meg. Így neki szövetséges tengerészeket kellett hozatni, hogy a hajókat Belgrádba vezessék.

Vix alezredes.”²⁹

E fenyegető hangú levélre a hadihajós parancsnokság a hét hadihajót átadta Zerkovitz Emil hajózási kormánybiztosnak, ki azokat Belgrádba továbbította és ott kiszolgáltatta a Commandement du Danube-nak. A hajók magyar személyzete azonban megtagadta a közreműködést a hajók kiszolgáltatásában.

Tasnády Guidó sorhajóhadnagy jelen volt, amikor 1918-ban a belgrádi fegyverszünet értelmében a monitorokat átadták az angoloknak. Ilyképpen adja elő a történeteket:

„Az átvétel után rögtön angol személyzet szállta meg a hajókat. Másnap ez az angol személyzet a monitorokat az Óbudai sziget déli csúcsáig leűsz-tatta, s innen azokat egy gőzös völgyemenetben elvontatta.”³⁰

²⁸ Uo.

²⁹ Uo.

³⁰ M. kir. folyamórség felügyelője. A 190/titkos 1923. számhoz. Jegyzőkönyv. A szerző birtokában.

Kökényessy Szilárd törzsgépmester erről az eseményről még a következőket mondja el:

„Egy alkalommal a COMPÓ őrnaszád gépmestere, Zaitz Miksa, próbaafütést végzett a hajón. Erre az antant ellenőrző bizottsága másnap már autókkal kijött a helyszínre és a dugattyús főgép tolattyúit kiszerezett, félvén egy esetleges szökési kísérlettől. A hajók angoloknak való átadása a SZÁVA monitor tisztí étkezéjében történt meg.”³¹

Közben a fegyverszüneti szerződés végrehajtásával kapcsolatban az antant újabb követelésekkel lépett fel.

„Mission Militaire Alliée Auprés du Gouvernement Hongrois.

Budapest, 1918. december 13.

Vix alezredes Tánccos tábornok úrnak.

Az 1918. november 13-án kelt fegyverszüneti szerződés 5. pontjának értelmében, valamint hivatkozással az 1918. december 8-án kelt 183/1918. számú átiratomra — melyben a szövetségeseknek kiszolgáltatandó hajók vannak felsorolva — kérem a magyar kormány birtokában meghagyott összes hadihajók, naszadok és felfegyverzett kereskedelmi hajók lefegyverzését minél előbb végrehajtani és a hajókat az Óbudai téli kikötőben összevonni. Ezen lefegyverzésből eredő ágyúk és egyéb hadianyagok egy uszályba (ez volt az S. 7. jelzésű uszály) rakandók, melyet Újvidékre fognak levontatni. Kérem a leszerelés részleteit Usborne sorhajókapitánnyal megbeszélni.

Vix alezredes.”³²

Nemsokára ezen rendelkezésnek a kiegészítése is megérkezett a magyar kormányhoz:

„Mission Militaire Alliée Aupres du Gouvernement Hongrois.

Budapest, 1919. január 8.

Vix alezredesnek — a misszió vezetőjének — átirata a magyar kormány hadügyminiszteréhez.

17—2 s/1919. szám.

A fegyverszüneti szerződés 5. pontjának a végrehajtása céljából a magyar Dunaflozilla a Keleti Főparancsnokság által kijelölendő dunai kikötőbe gyűjtendő össze. Troubridge admirális úr ajánlatára technikai szempontból Budapest lett — mint ezen kikötő — a Főparancsnokság által kijelölve. Ennek kapcsán elrendelem, hogy ezekről a hajókról minden fegyverzetet és lőszeret le kell szerelni, illetve el kell távolítani. Ezekkel együtt a főbb géprészeket is be kell gyűjteni úgy, hogy az úszógységek hajózásra alkalmatlanok legyenek. Egyedül a leszerelés céltalan lenne, ha a hajók bármikor képesek volnának menetkésznek lenni. Köztudott ugyanis, hogy e hajókhoz szükséges löveg és lőszer az ország bármely részén korlátlan mennyiségben előtalálható. A hajók átmeneti használhatatlanná tétele nézetem szerint a lefegyverzés leghat-

³¹ Uo.

³² *Bornemissza Félix*: Magyar hajóhadak a Dunán. Budapest, 1928.

hatósabb eszköze. Kérem a szükséges parancsok kiadását, hogy a fenti rendelkezések azonnal végrehajtassanak.

Vix alezredes.”³³

A magyar fegyverszüneti bizottság már csak szóban tiltakozott, átiratot nem szerkesztett. A hadügyminiszter még aznap intézkedett a gépalkatrészek leszereléséről. E leszerelésnél és annak ellenőrzésénél angol szakközegek is közreműködtek. Név szerint egy bizonyos Sparling nevű alhadnagy és társa, Freeman, kinek a rendfokozatát eddig nem sikerült megállapítanunk. A leszerelt gépalkatrészeket az akkor Budapesten tartózkodott — angol lobogó alatt hajózó, egykor a Dunagőzhajózási Társaság állományába tartozott — GIZELLA nevű személygőzösrre vitték át. Esetleges visszadásukról az angol katonai misztió nem nyilatkozott.³⁴

A katonai egyezmény értelmében kiszolgáltatott öt monitor és két őrnaszád, a hozzájuk tartozó tartalék és póanyagokkal együtt 12 974 641 aranykorona értékű volt. Nem érdektelen tudnunk, hogy az összeomlást követően a Magyarországon visszamaradt, illetve a neki juttatott úszóanyag, szárazföldi objektum és készpénz összértéke 27 120 998 aranykoronát és 15 fillért tett ki.³⁵

Jugoszlávia — a hazánknak később megítélt végleges visszaadásáig — a birtokába jutott WELS őrnaszádot BREGALNICA néven üzemeltette. A VIZA őrnaszád rádióberendezését pedig az angol dunai hajóraj használta. Később áramot szolgáltatott az angol hajóknak.

A kezdet elképzelhetetlen nehézségei után lassan azért csak megindult e testület újrászerveződése, körvonalainak kibontakozása, s a Polából visszatért tisztek, tiszthelyettesek és legénység sorainak újrarendeződése. A rendelkezésünkre álló adatok alapján akkor a Dunaflottilla létszáma az eredetileg is ott szolgálókkal együtt mintegy 800—900 főre tehető. Ez a létszám — mivel a kormányzat ekkor inkább csak a hadsereg leszerelésén fáradozott — egyre csökken. Olykor még az idősebb tisztek is azt javasolták a fiatalabb korosztályoknak, hogy szereljenek le és helyezkedjenek el a polgári életben, vagy iratkozzanak be valamelyik főiskolára. 1918 őszén a Dunaflottilla hivatásosokból álló testület volt, nem csak a tisztek és az altisztek, hanem a legénység jórésze is.³⁶

A legfelsőbb szinten — azaz a Hadügyminisztériumban — a hadihajózás irányítását a 14. (hadihajózási) főosztály vette át, míg az egyes csapategységek vezetését és intézését a Magyar Hadihajós Főparancsnokság tartotta kézben, egykori parancsnoka — Wulff Olaf fregattkapitány — irányításával. A ropant anyagi veszteségek arra készítették a flotta parancsnokságát — nevezetesen Wulffot — hogy felterjesztéssel forduljon a Hadügyminiszterhez a Dunaflottilla fenntartása, illetve megtartása ügyében. Beadványában többek közt a következőket írja:³⁷

„Ez a hajóraj természetesen már nem vehetné fel a harcot sem az antantnak átadott egységekkel, sem a román flottával, de azért még mindig, mint Duna-őrség, hasznos szolgálatot tehet az országnak . . .”³⁸

Felterjesztését a 14. főosztály vezetője, Ilosvay Sándor fregattadnagy, szak-

³³ Uo.

³⁴ Honvédelmi Miniszter. 170 Res. szám. 1923. A szerző birtokában.

³⁵ Kimutatás az 1918. nov. 13-án kötött belgrádi katonai egyezmény (fegyverszüneti egyezmény) értelmében a szövetséges és társult hatalmaknak kiszolgáltatott javokról, valamint ezen egyezmény értelmében átadott értékekről. A szerző birtokában.

³⁶ *Csonkaréti Károly*: Hadihajók a Dunán. Budapest, 1980.

³⁷ Magyar Hadihajós Főparancsnokság. 59. számhoz. 1919. febr. A szerző birtokában.

³⁸ *Csonkaréti Károly*: Hadihajók a Dunán. Budapest, 1980.

szerűen — és főleg eredményesen — támogatta. Valami furcsa optimizmus féle kezdett ekkor már felülkerekedni:

„Hiszen van pár hajónk, s van szép víziutunk is. Vízi haderőre pedig minden wilsoni elv dacára is szükségünk lesz!”³⁹

Ezt megelőzően még 1918. november 10-én az egykori haditengerészet magyar mérnöki karának javaslata szerint:

„a detachementnél és az óbudai hajógyárban stb. levő, s a magyar haditengerészet tulajdonát képező anyagokról és tárgyakról — beleértve az úszó hajókat stb. is — leltári felvétel készíttessék! Az elraktározott anyagok őrzése igen igen lényeges és nyomban elrendelendő. Ezen dolgokról a hadügyminisztériumot értesíteni kell. Miután e dolgok felettébb fontosak, a Dunaflottilla jelenlegi helyzetének megítélésénél azok mérlegelése okvetlenül szükséges, sőt irányt adó!”⁴⁰

Kint a csapatnál a mindennapi lét problémáival főként az akkorig már megalkult Bizalmi Testületek foglalkoztak. Ezeknek a testületeknek a vezetését a szociáldemokrata párt szorosan a kezében tartotta. Az egykori bizalmi jegyzőkönyvek — bár szűkszavúan — de sok mindent elárulnak az akkori csapateletről és annak minden nehézségeiről.⁴¹

Említés történik bizalmiakról, Üzemi Választmányról, kollektív szerződésről, bér- és szakmai kategóriákról stb. Pontosan meg nem határozható fogalmazásban többször történik utalás — mint szervezeti egységről — a Tengerész-nemzetőrsegről, Hadihajózási Munkáscsoportról, Újpesti Órségről a Danubius hajógyárban stb. Ez utóbbiak az ott állomásozó — feltételezhetően javításra váró, vagy az alatt álló — úszóegységeket őrizték, a gyári munkásőrséggel egyetértésben. Létszámuk 32 fő volt.

1919. február 20-án említik először a „Dunapentelei Misszió”-t, mely az oda — a teletöbe — lekötött hajók és anyag fölött őrködött. Itt tárolták például a teljes folyami aknazár- és aknaanyagot is. E hajórajról mindig külön rendelkeznek. Komoly lépést jelentett, hogy a Bizalmi Testület felvette a kapcsolatot a magyarországi hajózási vállalatok és hajógyarak munkástanácsaival.

A Bizalmi Jegyzőkönyvek 1919. március 5-én említik először a Hadihajós Csapatot, majd ugyanezen hó 26-án Ankner Béla kinevezését a Dunaőrseg parancsnokává. Ankner személye máig sem tisztázott a Dunai Hajóraj történetében. Eredetileg géptisztas (rajostizedes) volt, feltételezhetően még a cs. és kir. Dunaflottillánál. Nevével többször találkozunk szociáldemokrata vonatkozásban. Egyes szemtanúk és az előtalált iratok tanúsága szerint annak idején jelentős szerepet játszott a Tanácsköztársaság elleni június 24-i ellenforradalmi lázadás előkészítésében, kirobantásában és a hajók tisztikarának a beszerzésében. Életéről keveset tudunk. Ellenőrizhetetlen adatok szerint 1945-ben még élt volna Budapesten.⁴²

A jegyzőkönyvek elszomorító bejegyzései következnek ezután: A POZSONY őrnaszád kazánbeégése, hanyag munka, szabotázs stb. Június 25-én pedig Baucsek Károly bizalmi felszólalása az ellenforradalmi puccskísérletről:

„A Dunaőrseg és a tengerészlaktanya munkássága, valamint a jelenlevő hajóskatonaság a legnagyobb felháborodással vette tudomásul, hogy a hajóraj legénységének egy része felült a közéjük furakodott volt tisztékből álló ellen-

39 Tengerészmérnökök felterjesztése a hajózási főfelügyelőnek Budapesten. 1918. december. A szerző birtokában.

40 Magyar tengerészet mérnöki karának javaslata. Kézirat. A szerző birtokában.

41 Megmaradt korabeli bizalmi jegyzőkönyvek a bizalmi testületek üléseiről. 1919. év. A szerző birtokában.

42 Benedek Dezső I. oszt. gépüzemvezető jelentéséből. A szerző birtokában.

forradalmár elemek uszításának, hogy megtagadja Budapest proletárjaival a szolidaritást és judáspénzért Budapest munkássága ellen tört. A gyűlés követeli, hogy a proletáruuralom ellen fellázadt monitorok tisztikara és legénysége haladéktalanul semmisíttessék meg! S amennyiben az uszítók, felbújtatók és judáspénzen megvásárolt egyének élve kerülnének kézre, őket a Dunaórség legénységének szolgálattassák ki, hogy a gyárépület udvarán kivégezzék őket és elrettentő például állítsák oda a magyar proletáriátus elé azokat, akik a legválságosabb időkben a munkásság árulói lettek. A Dunaórség legénységének forradalmi hírnevéhez tapadt mocsok csak a bűnösök vérével mosható le!”⁴³

Ennyit a bizalmiak tevékenységéről, akik minden nehézség és fondorlat ellenére előkészítették a talajt a katonai helytálláshoz, melynek ideje rövidesen el is következett. Elkezdődött a harc a forradalom vívmányainak a megmentésére és a haza védelmére. A honvédő háborúhoz fegyverbe kellett szólítani az ország népét, elsősorban pedig a munkásságot. Megjelentek a toborzási felhívások. Matrózcsoportok járták be a várost:

„Veszélyben a forradalom! Munkások! Elvtársak! Elvtársnők! Fegyverbe! A Dunaórségbe való belépésre!”⁴⁴

„Magyar Hadügyminisztérium.

A 2669/el. n. 6. 1919. számhoz.

Felhívás! Az újonnan felállítandó magyar „önkéntes hadsereg”-be való belépésre!

A forradalom által megvalósult nagy eszméket, az önálló népköztársaságot, a szerzett népjogokat és szabadságot csakis egy erős, elszánt, fegyvelmezett új hadsereg biztosíthatja és védheti meg!

Az új köztársasági hadsereg toborzás útján, önként jelentkezőkből fog állni, annak minden tagja a viszonyoknak megfelelő jó ellátásban, fizetésben és anyagi támogatásban fog részesülni.

Az önkéntes hadseregbe csakis olyan — már katonailag kiképzett és a világháború alatt lehetőleg harcfrontbeli szolgálatot teljesített — egyének vétetnek fel, akik:

a) 1919-ben töltik be a 24. életévüket, vagy annál idősebbek, de 42. életévüket még nem töltötték be, illetőleg csak 1919-ben töltik be.

b) Akik magukat az alábbi „kötelező”-ben felsorolt feltételek alapján legalább hat havi tényleges szolgálatra kötelezik és a katonai fegyelemnek és esküdtszélki intézménynek fogadalommal alávetik.

c) Valami hatóság, társadalmi, gazdasági, vagy munkásszervezet írásbeli tanúsítványával erkölcsi megbízhatóságukat és kifogástalanságukat igazolják.

d) A toborzó bizottság által a katonai szolgálatra alkalmasnak találtnak.

Azok az 1896—1900. születésű állampolgárok, akik valamely, az ellenség által megszállott területen elhelyezve volt katonai alakulásoknál már bevonulva voltak, s a megszálláskor ezen alakulásokkal, vagy egyenként vonultak el a megszállott területekről, ha ma is egy katonai alakulás kötelékében teljesítenek szolgálatot, vagy legalább egy évig kifogástalanul a harctéren szolgáltak,

⁴³ *Csonkavéti Károly*: Hadihajók a Dunán. Budapest, 1980.

⁴⁴ *Liptai Ervin*: A magyar tanácsköztársaság. III. kiadás. Budapest, 1979.

s ha a lakhelyükre nem térhetnek vissza, vagy a visszatérésük életükre veszedelemmel járna, katonai szolgálatban való magatartásuk egyébként is kívánatos, kivételesen szintén felvehetők az önkéntes hadseregbe.

A »Kötelező« feltételei:

Én — alulírott — ezennel ünnepélyesen kötelezem magamat, hogy önkéntesen belépek 1919. március 10-től kezdődőleg hat hó tartamára a Magyar Népköztársaság önkéntes hadseregébe.

Kötelezem magamat, hogy a szolgálati időm tartama alatt, állomáshelyemen, akár az ország bármely részében a Népköztársaság védelmére, akár idegen Imperializmusok hódításai ellen karhatalomként, vagy hadműveletekben buzgó kitartással teljesítem feladatomat. Kötelezem magamat, hogy bármely őrségi és készenléti szolgálatot fegyelmezetten ellátok.

Egyúttal alávetem magamat az összes katonai büntető és fegyelmi szabályoknak. Parancsnokaim parancsnoklási joga mellett elismerem a demokratikus fegyelem bizalmi férfiú rendszerét és katonatanácsát. Alávetem magamat a demokratikus esküdtszéknek fegyelmi fenyítő hatalmának.

Kötelezőleg tudomásul veszem, hogy ha komoly rendbontást követnék el, ha szolgálatomat súlyosan megsérteném, ha őrségemet elhagynám, akkor esetleges bírói úton való felelősségrevonás mellett, a demokratikus esküdtszéknek joga van nem csak a fegyveres erők kötelékéből kidasztítani, hanem a polgári életben kijáró esetleges munkanélküli segély elvonására is ítélni.

Kötelezem magamat arra, hogy a szolgálati időm tartama alatt a kijelölt laktanyában, vagy más erre a célra kijelölt elhelyezési körletben lakom és étkezem.

Kötelezőleg tudomásul veszem, hogy a fegyveres erő kötelékében teljesített szolgálataimért a napi ellátáson, vagyis az elhelyezésen, ételmezésen, ruházaton és egyéb felszerelésen kívül a következő illetményeket kapom:

Napi zsold, renfokozatra való tekintet nélkül	15,— K
Családtagonként, legfeljebb négy családtagig családi pótlék, havi	50,— K
Nős katonák lakbére havi	300,— K
Hat havi kifogástalan szolgálat után járó jutalomdíj	300,— K
Karhatalmi kiküldetési pótdíj helyőrségen kívül napi	2,— K
Családtagnak számít: a feleség, a 15 éven aluli el nem látott gyermek és teljesen keresetképtelen és vagyontalan atya és anyja, ha eddig is a jelentkező tartotta el őket.	

A másolat hitelül! Magyar Hadihajós Állomásparancsnokság!

Budapest, 1919. március 5-én.

Trunkwalter s. k. fregatthadnagy.⁴⁵

Ezt a kiáltványt a Hadihajós Állomásparancsnokság a következő toborzási felhívással egészítette ki:

„Polgártársak! Jöjjetek minél nagyobb számban a forradalom vívmányainak a megvédésére!

A Dunaőrségi Toborzóbizottság 1919. március hó 6-án a Hajógyárban, Óbuda, 52. sz. épületben működik, ahol az önként jelentkezők rögtön felvétetnek!

45 HM 2669/eln. 6. 1919. sz. A szerző birtokában.

Minden jelentkező hozza magával az eddigi katonai szolgálatáról szóló okmányait, köztük a csapatkereszt és a vitézségi érmek viselésére jogosító igazolványait, továbbá az alábbi minta szerint kiállított igazolványt attól a hatóságtól, ahol állandóan lakik, vagy attól a társadalmi, gazdasági, vagy munkásszervezettől, amelynek tagja.

Igazoló lap a 14/e. al melléklet szerint.

Azon emberek, akik március hó 8-ig felvétetnek, 1919. évi március hó 10-re vonulnak be. A nemzetőrségtől jelentkező emberek időpontját külön fogom elrendelni. Helyeiket addig fenntartom.

Minden önként belépő ember abban a katonai egyenruhában vonuljon be, amelyet a leszerelés alkalmával a magyar hadügyi kincstártól kapott.

Azok a katonák, akik használható katonai egyenruhában vonultak be, ameddig ezt a ruhát és lábbelit viselik, napi kettő korona ruházati pótdíjban részesülnek.

Ha hat hónapig ezt a ruhát és lábbelit viselik és a kincstártól más ruhát nem kapnak, a hat hónap után 200,— korona ruházati jutalomban részesülnek.

Magyar Hadügyminiszter 2669/eln. 6. 1919.

Másolat hitelül! Budapest, 1919. március 5.

Magyar Hadihajós Állomásparancsnokság!

Trunkwalter s. k. fregatthadnagy.”

A toborzási felhívásban említett melléklet szövege a következő:

„Magyar Hadügyminisztérium. 2669/eln. 1919. szám 14/e. al melléklet.

Igazoló lap.

Igazolom, hogy lakos éves, erkölcsileg kifogástalan és megbízható. A harctéren ... év ... hó és ... napot töltött a harcoló vonalban.

Családtagjainak száma (betűvel töltendő ki): ..., feleség, ... 15 éven alóli gyermek, ... keresetlen szülő, kiket eddig is a fentnevezett látott el.

..... 1919. hó ... n

..... aláírás.

P. H.

Megjegyzés: Az igazolólap kiállítására az állandó tartózkodási hely községi előljárósága, vagy azon társadalmi, gazdasági, vagy munkásszervezet vezetője jogosult, amelynek az illető tagja.”⁴⁶

A megszervezett és megkezdett toborzás üteme március 21-e után gyorsult meg, de a hadsereg átszervezése elég vontatottan haladt; ezt Károlyi Mihály alábbi szavai teszik érthetővé: „... a néphadsereget másképpen kell megszervezni, mint a régi hadsereget...”⁴⁷

Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy megfelelő katonai és műszaki szakemberek nélkül megoldhatatlan a hadsereg átszervezése és vezetése. A Forradalmi Kormányzótanács éppen ezért méltán számított arra, hogy a volt tisztikar jó része hajlandó lesz harcolni a hazájáért és annak minden talpalatnyi földjéért. Nem is csalatkozott! A hivatásos tisztek többsége valóban vállalta a szolgálatot a

⁴⁶ HM 2669/eln. 6. 1919. sz. A szerző birtokában.

⁴⁷ *Liptai Ervin*: A magyar tanácsköztársaság. III. kiadás. Budapest, 1979.

megszülető magyar forradalmi hadseregben. Sokuknak imponált az a határozottság és erély, amellyel a Tanácskormány az ország megvédése mellett kiállt! A tömegek lelkesedése és a honvédő háború lelkesítő hangulata őket is magával sodorta.⁴⁸

Az immár Vörös Dunai Hajórajban mintegy 67 fő egykori cs. és kir. haditengerésztiszt teljesített szolgálatot, közülök nem egy magas, vezető beosztásban. A legénységre pedig Dietz egykori budapesti rendőrfőkapitány jelentése utal, aki a következőket írja:

„... a kommunisták ez idő alatt teljesen a maguk pártjára hódították a tengerész nemzetőrséget, amely nyíltan is kommunistának vallotta magát és 2000 főnyi létszámot képvisel...”

Ez pedig kéreken a kétszerese az 1918. november 6-i létszámnaak. Tehát a toborzás eredményesnek nevezhető. Landler szavai szerint: „... a román és a csehszlovák csapatok harcértéke elmarad a Vörös Hadseregé mögött...”⁴⁹

A toborzás után bekövetkező eseményekről és állapotokról a Magyar Hadihajós Főparancsnokság, a Flottilla és a Műszaki Hivatal által kiadott parancsok, rendelkezések és jelentések részletei adnak bővebb tájékoztatást.⁵⁰

Az 1919. március 21-én kikialtott Magyar Tanácsköztársaság első intézkedéseinek együlke a demarkációs vonal mögé szorított ország területi sérthetlenségének a megvédése volt. 1919. március 20-án délelőtt Vix alezredes, az antant magyarországi megbízottja ismét jegyzéket nyújtott át a magyar kormánynaak, amelyben újabb területek kiürítését és átadását követelte.⁵¹

A béke mámorító álma: „... a magyar népköztársaság kormánya feltétlen igazának tudatában nem hajlandó változtatni eddigi pacifista politikáján! Károlyi Mihály igazsága győzni fog!...”⁵² ezzel végképp szertefoszlott.

A helyzet parancsoló szükségességét Tombor Jenő vezérkari ezredes szavai fejezték ki a legtömörebben:

„Most minden pacifizmust félre kell lökni, mert az antant a wilsoni elveket a sárba tiporta és az országot becsapta! Az egész országot fel kell hívni a fegyveres védekezésre! A nyugat helyébe pedig az Oroszország felé szoló keleti orientációt kell a programmunkba felvenni!”⁵³

Ezzel majd egy időben a budapesti munkástanács is — Kun Béla, Szamuely és Landler felszólalására — a fegyveres önvédelem mellett döntött és fegyverbe hívta a főváros munkásságát. Ekkor alakult meg a hajózási vállalatok dolgozóiból a „Vörös Hajós Ezred”, mely elsősorban a hajózás biztonságát volt hivatva fenntartani.⁵⁴

A Vix-féle antant-jegyzék visszautasítása magával hozta az ország elleni imperialista támadás és a katonai megszállás minden veszélyét. Ezt Halstead — az amerikaiak bécsi missziójának a vezetője — fejezte ki a legegyszerűbben: „... ha Magyarországon nem fojtjuk el a bolsevizmust, ez ennek továbbterjedését fogja elősegíteni...”

A francia vezetők pedig kezdettől fogva a fegyveres katonai intervenció mellett kardoskodtak. Elgondolásaik találkoztak Románia és Csehszlovákia bur-

48 Uo.

49 Uo.

50 Korabeli parancsok és jelentések. A szerző birtokában.

51 *Liptai Ervin*: A magyar tanácsköztársaság. III. kiadás. Budapest, 1979.

52 Korabeli röplap szövege. A szerző birtokában.

53 *Liptai Ervin*: A magyar tanácsköztársaság III. kiadás. Budapest, 1979.

54 Uo.

zsoázájának célkitűzéseivel. Szerbia ellenben nem volt érdekelt abban, hogy ezen akcióban részt vállaljon.⁵⁵

Május 7-én az antant az ország határait lezárta és a magyar proletárdiktatúrát szigorú ölkáddal vették körül.⁵⁶

E válságos katonai és politikai helyzetben a tanácskormány általános helyzetmegítélése a következő volt:

Az ország déli és nyugati határai felől támadással nem számol, így oda erőket nem összpontosít, Keleten a Tisza vonalára védelemre vonul vissza, hogy a maga számára időt biztosítson az újrendeződéshez. E vonalon négy hídfőt kíván tartani, legfőképpen a szolnokit, mely a főváros kulcsának és kapujának tekintendő. Északon minden rendelkezésre álló erővel zömöt képez kettős átkaroló támadás és a Kárpátokon túli ukrán területekre való áttörés érdekében.

A végrehajtásban a Vörös Dunai Hajóraj jelentős szerepet kapott, annál is inkább, mert a mozgósított alakulatok közül harckésztségben e fegyvernem az elsők között szerepelt: mintegy 350 km hosszú hazai — dunai és tiszai — folyamszakaszon volt számára feladat várható. Ebből kb. 200 km-en — Szob és Pozsony között — támadó, 150 km-en — Budapest—Paks, a Tiszán pedig Szolnok és Csongrád közt — védekező jellegű alkalmazását tervezték.

A folyamvédelem céljaira elsőként érintőaknazárat telepítettek Uszódnál, az 1529,9 fkm-nél. A parti védelmet két gépfegyver, egy fényszóró és két 15 cm-es löveg látta el. A második érintőaknazárat Baracsnál, az 1568 fkm-nél telepítették, a harmadik aknazárat pedig a Tiszán, Csongrád közelében, Csongrád parancsnoksággal. A dunai aknazárokhoz igénybe vették a hajóraj torpedóosztagát és légierejét is.⁵⁷

A Vörös Dunai Hajóraj a 3. hadosztály I. dandárának Dunára támaszkodó szárnyát biztosította Szobtól Komárom térségéig.

A meginduláskor a hajóraj a következő harcálláspontokon vonult fel: az úszóegységek zöme Budapesten, repülőegységek Csepelen és Albertfalván, a torpedóosztag Lágymányoson, a vonat- és alknászanyag, valamint a telepítő egységek Dunapentele telelőben. Június elején a hajóraj parancsnokságát Esztergomba helyezték át, egyes egységeit pedig előrevonták Dunaradványba és Mócsra.

Az utánpótlás biztosítására a Magyar Hajózási Intézőség a STEFÁNIA, a SAJÓ és a BERETTYÓ MFTR-gőzösöket rendelte ki a hajóhad parancsnokságához, megfelelő számú uszályal együtt. E járművek nyomon követték a harcoló egységeket; egészen Komáromig nyomultak előre, közben több légi és szárazföldi tűzcsapást mértek és szenvedtek el. Ekikor és onnan rendelték őket vissza Esztergomba.

A Tiszán Szolnok térségében a ZENTA és a CSELE gőzösök támogatták a harcoló csapatokat. Amikor azonban a román támadó élek a folyó vonalát elérték, e hajók a csongrádi menedékhelyre vonultak vissza, s ott a személyzet elszüllyesztette az úszóegységeket.⁵⁸

A Tanácskormány megalakulásakor a magyar dunai hadihajózás birtokában a következő harci és segédúszóegységek voltak:

„Monitorok: MAROS, LAJTA, SZAMOS, ÚJVIDÉK (ex INN)

Őrnaszádok: COMPO, VIZA, CSUKA, FOGAS, KOMÁROM (ex STÖHR) POZSONY (ex LACHS), B. őrnaszád, C. őrnaszád.

Tengeralattjáró: UB. 3.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Uo. Mladiáta János jelentése a 23. sz. biz. parancsra. A szerző birtokában.

⁵⁷ *Csonkaréti Károly*: Hadihajók a Dunán. Budapest, 1980. Tombor Jenő és Czövek István szóbeli közlése 1944-ben.

⁵⁸ Dr. Csillag Miklós hajóskapitány feljegyzései. A szerző birtokában.

Motorcsónakok: IRÉNE, ÁGNES (H. R.), LIVIA (BOSNA), IRMA (DRÁVA), IDA (I. sz. gőzbárka), FLÓRA (II. sz. gőzbárka), ZSUZI (S. 5. sz. uszály csónakja), OLGA, LILI, FRIDA, KATI, GIZI, JUDIT, SIKLÓCSÓNÁK, APATIN II.

Rekvirált motorcsónakok: CLEOPATRA, CONSULEO, HIPPOKAMPOS, PANDUR, FANNY, 130. sz. motorcsónak, MARCAL, OLGA II., HARCSEA, 18, 47, 50, sz. motorcsónak

A Tanácskormány által bérelt gőzösök: MFTR. DEÁK FERENC, MFTR. STEFÁNIA, MFTR. SZENTENDRE, CSÓKA, MÉRT. BAGOMÉR

Bérelt uszályok: W. 1. (DDSG. 67107), W. 2. (DDSG. 6709), W. 5. (MFTR. 721), DDSG. 65150, DDSG. 67206., APOLLO. Tank. 1, MFTR. 716., P. 70. Irodahajó, Tanyahajó, MFTR. 382. (a Tanácskormány vette bérbe), DDSG. 5803. (a Tanácskormány vette bérbe), DDSG. 6762. (a Tanácskormány vette bérbe), MFTR. 672. (a Tanácskormány vette bérbe), DDSG. 6734. (a Tanácskormány vette bérbe).⁵⁹

Összegezve: A Magyar Tanácsköztársaság folyami hadereje négy monitorból, nyolc óraszádból és tíz felfegyverzett gőzösből állott. Kiegészítik még ezt az itt fel nem sorolt folyami és vízi repülőgépek, lövegek, fényszórók stb. Legénységének összlétszáma becsülhetően ekkor már több, mint 2000 főt tett ki, túlnyomó többségében folyami harcokban komoly gyakorlattal és tapasztalatokkal rendelkező, harcedzett hajós személyzet volt ez, kiket a haza védelmére hívott fegyverbe a Tanácskormány. Komoly tűz- és ütőerő a meginduló magyar honvédő háborúban!

Meg kell jegyezni, hogy a Hadügyi Népbiztosság még a Tanácsköztársaság első napjaiban felállította az úgynevezett „Vörös Tengerészdandár”-t is. Ez azonban szárazföldi alakulat volt. Bár zömmel tengerészhajósokból állt, haditengerész alig volt közöttük. Szervezetileg nem is tartoztak a hajózáshoz.⁶⁰

A várható ellenségeskedések az északi arcvonalon már május 10-én, tehát 19 nappal a Tanácskormány megalakulása után elkezdődtek. Ekkor a Duna-flottillánál azonnal életre hívták a „Szervező Bizottság”-ot, hogy a harckész-ségüktől megfosztott úszóegységek és hadianyag ütőképességét minél előbb helyreállítsák.

A helyzet kiéleződésével az angolok GIZELLA nevű gőzöse a leszerelt hajóalkatrészekkel együtt azonnal elhajózott Budapestről és beállt az Uszódai aknazár alá, a már jugoszláv ellenőrzés alatt álló Foktői sziget mellé, hol helyi járatokhoz és az aknazárral való kapcsolattartáshoz a mádi Kovács-kastély motorcsónakját használta.⁶¹

A további eseményekről az egykori ügyiratok a következőképpen vallanak:

„Műszaki Hivatal 781/1919. szám.

Jegyzőkönyv a szervező bizottság 1919. március 31-i üléséről.

A megjelentek a Dunahajóraj parancsnok felszólítására gyűltek össze, mégpedig a következők:

Ankner Béla	Dunahajóraj parancsnokság
Böhm Cosimo	Dunahajóraj parancsnokság
Kiss Nándor	Állomásparancsnokság
Vass Elemér	Hadügyi Népbiztosság 14. osztály.

⁵⁹ Kimutatás a tanácskormány felállításakor a magyar hadihajózás birtokában lévő úszóegységekről. A szerző birtokában.

Magyar Hadihajós Főparancsnokság 780/1919. sz. A hadihajók új nevei. A szerző birtokában.

⁶⁰ *Csonkareti Károly*: Hadihajók a Dunán. Budapest, 1980.

⁶¹ Szervező Bizottság 781/1919. sz. Hadihajós Főparancsnokság. A szerző birtokában. Nagy Ernő törzskapitány visszaemlékezései.

Brunhuber Lőrinc	Dunahajóraj parancsnokság
Zemplén Constantin	Hadügyi Népbiztosság 14. osztály
Szkripetz Dezső	Dunahajóraj parancsnokság
Rössl János	Hadügyi Népbiztosság 14. osztály
Suchanek Henrik	Műszaki hivatal
Lévai Gyula	Műszaki hivatal
Taschler (Tasnády)	
Guidó	Dunahajóraj parancsnokság
Wollemann István	Repülőosztag
Szalber Lajos	Tüzérség
Wendel Richard	Gazdasági hivatal
Aichelburg Arnold	Toborzás

A Dunahajóraj megalakítására nézve a szervező bizottság határozata:

Miután a toborozás önkéntes, mindazon munkások, akik a Dunaórségbe be nem lépnek, mint munkások — a Tanácskormány további intézkedéséig — megmaradnak, mégpedig az általános kollektív szerződés alapján. A munkások mai testületi határozata, amelyben a vörös gárdához csatlakoznak, ezzel elintéztést nyert.

A munkásélelmezés továbbra is megmarad a mostani alapon. Azok, akik a Vörös Dunai Hajórajba be nem léptek — akár polgári munkások, akár volt matrózok — április 1-től egyelőre a Tulln hajón kapják élelmezésüket. Akik a Vörös Dunai Hajórajba beléptek, azok a kaszárnyában étkeznek.

A munkáscsoportból kilépő munkásokat a csoportfőnökök f. hó 2-án délig csoportonként lajstromba foglalva a műszaki hivatalba kijelentik és egyidejűleg a lajstrom egy második példányát a toborzóbizottságnak szintén 2-án délig nyújtják be.

Az üzemi tanács határozata alapján, (...) »feltétlenül nélkülözhetetlen«-nek megjelölt munkások — úgy polgáriak, mint a volt matrózok — reggel 7-től 12-ig, délután pedig 1-től 8-ig dolgozni kötelesek. Ezeknek reggel fél kilenctől kilencig és délután fél hattól hatig fizetett étkezési szünetük van.

Minden toborzott hadihajós az állomásparancsnokságnak 122. sz. szobájában Kummer elvtárstól igazolványt kap. Az igazolványok kiosztását április hó 2-án délután 2 órakor kezdjük meg.

Az összes parancsnokok és gépelőljárók névsora a következő:

Hajók és parancsnokaik:

Szamos monitor: Wattenvyl Erik
 Maros monitor: Görgey Richard
 Lajta és Inn Monitorok: Kropsch Günther
 Sámson felfegyverzett g/h: Prenreich Gábor
 Una felfegyverzett gőzös: Stadler Vilktor
 Lachs őrnaszád: Korparic Ede
 Viza őrnaszád: Georgievic Ödön
 Compo őrnaszád: Szabó Benő
 Stör őrnaszád: Reviczky Nándor
 Csuka őrnaszád: Quirini Egon
 Fogas őrnaszád: Müller Lajos
 5. sz. pc. mocso: Kirchmayer Kálmán
 „a” jelű pc. mocso: Karg György (egyelőre)
 „n” jelű pc. mocso: Karg György (egyelőre)
 Összes többi mocso: Karg György

Gépelőljárók:

Andel Béla
 —
 —
 Pataki Károly
 Smolik Ede
 Zubora István
 Kökényessy Szilárd
 Koditek József
 Seitz Miksa
 Láng Béla
 Meyerhofer Gyula

Aknakereső osztag: Szalay Ferenc
Dunai repülőosztag: Wollemann István
Dunapentele: Stadler Viktor
Paks: Koczor Lajos

Minden behajózott elvtárs forduljon úgy hivatalos, mint magánügyeiben, valamint szolgálati ügyeiben az itt megjelölt parancsnokokhoz, illetve gépügyekben a gépelőljárókhoz. Miután úgy a hajóparancsnok, mint az állomásparancsnok ügykörükben annyira meg vannak terhelve, hogy az egyes emberek jelentéseit és ügyes-bajos dolgait személyesen nem intézhetjük, felkérünk minden elvtársat, hogy ezen parancsnokokat személyes előterjesztéseiktől kíméljék meg (...)

Budapest, 1919. március 31.

Ankner s. k., Kiss s. k., Vass s. k., Zemplén s. k., Suchanek s. k.⁶²

„Magyar Hadihajós Főparancsnokság. 795/1919. szám.

Jegyzőkönyv a szervező bizottság 1919. évi április 2-án tartott üléséről: ...6/. Elvi döntés kéretilik, hogy az irodisták (civil szerződéses hivatalnokok) kötelesek-e belépni a Vörös Hadseregbe, avagy a jelenlegi minőségükben működhetnek tovább is? Ugyanez áll a műszaki hivatal mérnöki karára: ... 9/. Szigorú parancs adandó ki a Főparancsnokság útján, hogy hadműveleti intézkedések és ezzel kapcsolatos rendeletek az ügy érdekében a legszigorúbb titoktartással kezelendők. Az ez ellen vétők haditörvényszék elé állíttatnak!

Budapest 1919. április 3.

Ankner s. k.,⁶³

„Magyar Hadihajós Főparancsnokság. 808/1919. szám.

Jegyzőkönyv a szervező bizottság 1919. április 4-én tartott gyűléséről: ... 2. A Hadügyi Népbizottság rendeletére a hajók felszerelése továbbra is érvényben van.

3. A szervező bizottság szükségesnek tartja egy matróz szakember megválasztását a Hadügyi Népbizottsághoz és oda való kiküldetését. Ankner elvtárs ez ügyben Kun népbiztos elvtársnál interveniál.

Budapest, 1919. április 4-én.

Ankner s. k.,⁶⁴

„Jegyzőkönyvi határozat Budapest 1919. április hó 4-én.

A munkástanács a következő elvtársakból áll: Suchanek, Mostler, Sommer, Doktor, és Tancsák. Az összbizalmi értekezlet Baucsek elvtársat választotta meg vezető bizalmi férfivá.⁶⁵

A hadihelyzet és így a hajók javításának sürgősségével magyarázható a Munkástanács 1919. április 27. keltezésű jegyzőkönyvének az a határozata, amely-

62 Szervező Bizottság 781/1919. jkv. Hadihajós Főparancsnokság. A szerző birtokában.

63 Hadihajós Főparancsnokság. Szervező Bizottság. 795/1919. sz. jkv. A szerző birtokában.

64 Uo, 808/1919. sz. jkv. A szerző birtokában.

65 Jegyzőkönyvi határozat. 1919. sz. A szerző birtokában.

ben Suchanek munkástanácsi tag bejelenti, hogy: „...azon esetben, ha a hadiérdek úgy kívánja, dolgozunk május 1-én is!” Javaslatát a Munkástanács egyhangúlag elfogadta.⁶⁶

A „Vörös Dunai Hadihajózás” mozgósítási tervzetét 1919. május 27-én adták ki a Hadügyi Népbiztosság 14. (A Hadihajós Főparancsnokság 141. biz.) szám alatt. Ennek fontosabb részletei — kivonatosan — a következők:

„Hadihajós főparancsnok: Böhm Cosimus. Politikai megbízott: Anknér Béla.
Dunahajóraj parancsnok: Skripetz Dezső. Pol. megb.: Brunhuber Lőrinc

A) Monitorok:

ÚJVIDÉK (MARX)	Pk: Kropsch Günther	Harckész: júl. 15.
SZAMOS	Blumenthal Norbert	kész
MAROS	Görgey Richard	kész
LAJTA	Kuzma Gusztáv	kész

B) Ágyúaszádók:

POZSONY	Korpariác Ede	kész
KOMÁROM	Mahr Jenő	kész

C) Őrnaszádók:

VIZA	Georgiević Ödön	jún. 15.
COMPO	Szabó Jenő	kész
FOGAS	Müller Lajos	kész
CSUKA	Babos Lajos	kész

D) Páncélsónakok:

MAGDA	Sommer Ferenc	kész
MÁRIA	Bosnyák István	jún. 20.
MARGIT	Exler Ferenc	jún. 20.

E) Siklócsónak:

(+ egy torpedó)	Greiss Gellért	bizonytalan
-----------------	----------------	-------------

F) Vízalattjáró:

U. B. 3.	Hertelendy Andor	bizonytalan
----------	------------------	-------------

G) Vízirepülő század:

3 db vízirepülőgép	Wollemann István	kész
--------------------	------------------	------

H) Folyamaknász és torpedóosztag:

Preinreich Gábor torpedó,	—
Aichelburg Arnold alkna	—

1. Segédmonitorok:

a) Aknaosztag: UNA gőzös	Aichelburg Arnold	kész
b) Torpedó osztag: SÁMSON	Mészáros Dezső	nov. 1.

2. Aknahajó:

LELEK gőzös	Quirini Egon	jún. 20.
-------------	--------------	----------

⁶⁶ Munkástanácsi jkv. 1919. szám. A szerző birtokában.

3. Aknakereső osztag:

BAJA gőzös	Balkay Imre	kész
BÁCSKA gőzös	—	kész
TERÉZ motoroshajó	—	kész
TÓNI motoroshajó	—	kész

4. Folyamvédvonalak:

a) Dunapentele	Stadler Viktor
b) Paks	Wattenvyl Erik
c) Csongrád	Lénárdt Károly

5. Torpedóállomások:

a) Dunapentele	Déry Ernő
b) Paks	Preinreich Gábor

K) Hadtáp Trunkwalter Ödön

L) Vontatóhajók:

M) Személyszállító

mocso-k:

Budapest, 1919. május 27.

Politikai megbízott: Ankner s. k., Hadihajós főparancsnok: Böhm s. k.

Az összeállítás másolata hiteles: Hild Gyula.⁶⁷

E mozgósítási szervezés egyben az egész Vörös Dunai Hadihajózás fegyverzetére, tüzerejére, harc-készségére, illetve készütségi fokára is pontos tájékoztatást ad.

(A hadrendben szereplő U. B. 3. jelzésű HOLLAND típusú tengeralattjáró eredetileg cári orosz úszóegység volt. A K. u. K. Donauflottille 1918. március 12-én ejtette zsákmányul. A tengeralattjáró a háborút követő években az Újpesti öbölben állt, később szétbontották.⁶⁸)

Összegezvén a fentieket: 1919. május hó 27-én a Vörös Dunai Hajóraj 25 nagyobb és 51 kisebb géperezű hajóval, uszályal, repülőgéppel, úszóművel, és torpedóállomással rendelkezett. Ebből, húsz volt felfegyverzett, a többi kiszolgáló úszóegység.

Az egységeknek, illetve azok harcértékének a folyamatos fenntartása és az utánpótlásbiztosítása komoly apparátust igényelt. Elkkor — és e célra — hívták életre a Vörös Dunai Hadihajóraj Műszaki Hivatalát, mely a következőképpen tagozódott:⁶⁹

„Parancsnok: Schuhanek Henrik termelőbiztos.

Munkástanács Tagjai: Baucsek, Mostler, Doktor, Burány, Tancsák.

A törzs tagozódása:

Hajóépítészet, lílkvidálási ügyek

Gépészet (gőzgépek, turbinák, kazánok és hajómotorok)

Elektromosság (generátorok, motorok, alkumulátorok)

Tüzérség (a hajókon alkalmazott minden típusú lőfegyver)

Építés

67 Hadügyi Népbiztosság 14/1919. sz. titkos rendelet. A szerző birtokában.

68 René Greger: Austro—Hungarian Warships of World War I. London, 1976; Aichelburg: Unterseeboote Österreich-Ungarns. I. Band. Wien, é. n.

69 A korabeli szervezési táblázat a szerző birtokában.

Gépüzem (a hajógépek üzemének ellátása és fenntartása)
Adminisztráció
A Hadügyi Népbiztosság 14. ügyosztályába beosztottak
Felszámolási Bizottság — Bécs
Polai érdekképviselő, hazatelepítések
Kikötőépítész — Csepel
Kereskedelmi biztos

A törzs alegységei:

Irodafőnökség, rajzterem és rajztár
Szenkesztő iroda és tervezés
Gépészeti ügyintézés
Anyagnyilvántartási ügyek
Munkásadminisztráció
Műhelyvezetőségek
Építésvezetőségek: Óbuda, Ganz, Mávag, Albertfalva rep.
Csepeli rep. tér
Tüzérség, lőfegyverek, akna, torpedó
Élelmiszer, ruházat, felszerelés

A műhelyvezetőség műhelyegységei:

Újpesti üzem — elektromosság
Laktanyai üzemek: Elektromosság, rádió, raktár, garázs, beszerzés stb.
Építés és raktározás
Tüzérség, műhelyhajó
Iroda és adminisztráció: Lelek hajó "

A hajóraj iratanyagában érdekes adatokat találunk a napiparancsokban, melyekkel a csapat belső fegyelmét kívánták megszilárdítani és az elszaporodó túllapásokat megtorolni. Az 1919. június hó 7-én kelt 4. sz. napiparancs 1 pontja a következőket tartalmazza:

„A HÜNB. [Hadügyi Népbiztosság] 272/7. 1919. sz. rendelete szerint fiatal tanácsköztársaságunk legfőbb letéteményese az újonnan szervezett hadseregünk. Katonáink egy része igazi proletáröntudattal érzi át történelmi hivatását, más része azonban félre értve katonai mivoltukat, esetleg felfegyverzésükkel visszaélve nemcsak, hogy nem támogatják a rendfenntartó közegeket, hanem erőszakos fellépéssel ezt még meg is akadályozzák. A rend és a forgalom szabályai ellen vétők a legközelebbi vörösőrnél a forradalmi törvényszék elé való állítás céljából feljelentendők!”⁷⁰

Az 1919. június hó 15-én kelt 6. sz. napiparancs 2. pontjában viszont ez áll:

„Tudomásunkra jutott, hogy egy Baja—Bácska típusú hajó Kisapostagon a községben kidoboltatta, hogy élelmiszereket vásárol és ezeknek az árán felül petróleumot is ad. Egy hordó petróleumot a községbe tényleg ki is vitt és abból kiosztott. Elrendelem az ügy kivizsgálását és a bűnösök szigorú megbüntetését. Az ilyen cselekmény a legnagyobb visszaélés, mert a mai anyagihiány mellett végzetes következménye lehet.”⁷¹

Ugyanekkor a flottilla szelleme és hangulata jó volt és bizakodó. A tisztikar és a legénység zöme régtől ismerte egymást, a tűzkeresztségben egybekovácsolódtak. Kis hajókon együtt szolgáltak a háború alatt, testiközellben éltek, egy

⁷⁰ Hadihajós Napiparancs kivonat. 1919. A szerző birtokában.

⁷¹ Uo.

konyháról étkeztek. Köztük a kapcsolat „elvtársiasnak volt nevezhető.” Ezt ők egymás között így is értették és nevezték!⁷²

A hajóraj harcokésztségének és ütőképességének fokozása érdekében kifejtett erőfeszítéseknek talán a legszebb és érdekesebb példája, bizonyítéka a torpedóosztag megszervezése és hadrendbe állítása volt. Erről Budapesten, 1919. június 27-én kelt 31./biz. számú „beszámoló jelentés” zárósorai tanúskodnak a legjobban:⁷³

„Végül nem mulaszthatom el, hogy a torpedóosztaghoz beosztott alparancsnokok és a többi elvtársak fáradhatatlan és magasfokú proletáröntudatról tanúskodó tevékenységéről a legnagyobb elismerés hangján meg ne emlékezzem. Különösen iki kell emelnem Hebenstreit Ferenc és Zebic Miklós elvtársaknak a szerszámok és műszaki segédesszközök tervezése és megrajzolása, Kummer József elvtársnak pedig a legénység szervezése és beosztása körül kifejtett cél tudatos és megbecsülhetetlen szolgálatait.”

Preinreich s. k.,”

Ez a beszámoló jelentés részletesen ismerteti a torpedóosztag műszaki megszervezését is.

A torpedóosztag felállítását 1919. évi március hó 23-án a Hadügyi Népbizottság rendelte el. Alapul az szolgált hozzá, hogy az óbudai tengerészlaktanyában egy addig fel nem nyitott vasúti kocsiban 9 db 50 cm-es kaliberű, 6,3 m hosszú Schwarzkopf torpedót találtak, melyeket eredetileg a konstantinápolyi német tengeralattjáró flottának szántak. Hiányoztak azonban az indítóöltetek, a gyújtófejek és az irányszabályozók, továbbá a műszaki leírások, az indítókönyvek, a használati utasítások, a szerszámok és a légsűrítők. Ez utóbbiakat később Bécsben beszerezték és az országba becsempészték. A felsorolt három tartozékból 8—8 db-ot később, április elején, a központi fegyvertárban megtaláltak.

Szinte emberfeletti feladat volt a hiányzó — mintegy 60 féle — szerszám elkészítése és a pótalkatrészek, valamint a segédanyagok, tömitések beszerzése. Az úszó vető-indítóállomást Mladiáta János tengerész mérnök tervezte meg és a budapesti hídépítő zászlóalj készítette el. Az első harcász torpedóvető állomást 1919. június 19-én telepítették az Ordasi-sziget déli csúcsánál a jobb parti ágban. A vetéshez szükséges vízsebességi adatokat a folyammérnöki hivatal adta meg.

Az állomás addig csak álló célra végzett próbálövéseket a bal part egy kijelölt pontjára. A sikeres és eredményes kísérletek nyomában egy hasonló vetőállomás felállítását Dunaföldváron is tervbe vették.

A beszámoló jelentést 1919. június 29-én azzal a záradékkal terjesztették fel a Hadügyi Népbizottság 14. osztályának, hogy a vetőállomások üzeméhez szükséges mozgó légsűrítő állomásként az U. B. 3. tengeralattjárót veszik igénybe. E jelentés felterjesztője és véleményezője Georgievic Ödön fregatthadnagy, hadihajós főparancsnok volt.⁷⁴

A Magyar Tanácsköztársaságnak ekkor már nemcsak a külső, hanem a belső — ellenforradalmi erőkkel is meg kellett küzdenie. Az ellenforradalmi szervezkedések sorában a leg súlyosabb az 1919. június 24-én kirobbant zendülés volt,

72 Korabeli tiszték és legénység elbeszélése nyomán.

73 Vörös Dunahajóraj Torpedóosztag Beszámoló jelentés. 31. biz. sz. 1919. 2. sz. melléklet. A szerző birtokában.

74 Uo.

amelyhez több dunai hadihajó is csatlakozott. Ezen események következtében a Magyar Tanácsköztársaság folyami hadereje két monitorral, négy őrnaszáddal, egy alknaralkóval és egy felfegyverzett gőzössel gyengült meg.

1919. június 23-án — tehát egy nappal az ellenforradalom kitörése előtt — a flottilla úszóegységei a következő helyeken állomásoztak: A LAJTA monitor és a KOMÁROM őrnaszád Dunaradványban, a SZAMOS monitor Esztergomban, a MAROS monitor, a POZSONY és a FOGAS őrnaszád Budapesten javításon, a MUNKA felfegyverzett gőzös Dunapentelén, a VIZA a COMPO őrnaszád pedig Pakson.

A zendülés előkészítésének részleteit és lefolyását Benedek Dezső I. osztályú gépezemvezető jelentéséből ismerhetjük meg:

„Az Esztergomban megalakult Vörös Dunai Hajóraj parancsnoka Skripetz Dezső korvettkapitány, törzskari főnöke pedig Illés fregatthadnagy volt.

Június 23-án reggel a parancsnokság értesítést kapott Budapestről, hogy a Csuka őrnaszáddal még aznap a törzshöz érkezik Csicsery László fregatthadnagy és Ankner Béla, valamint Benkő politikai megbízott, hogy a helyszínen fontos megbeszélést tartsanak.

A Csuka déltájban futott be. A hajóval érkezettek, továbbá az Esztergomban állomásozó tisztek azonnal tanácskozára ültek össze. A jelenlevők névsora a következő volt:

Skripetz Dezső korvettkapitány
Csicsery László fregatthadnagy
Blumenthal Norbert sorhajóhadnagy
Kuzma Gusztáv sorhajóhadnagy
Mahr Jenő fregatthadnagy
Illés Lajos fregatthadnagy
Babos Lajos fregatthadnagy
Gramantik Mihály korvetthadnagy
Andel és Benedek Dezső gépezemvezetők
Ankner Béla politikai megbízott
Brunhuber Lőrinc politikai megbízott
Benkő politikai megbízott

Először Ankner Béla szólalt fel. Ecsetelte a Szovjetunió katonai helyzetének tarthatatlanságát és becsmérlőleg szólt a Tanácskormány népbiztosainak magatartásáról és túlkapásairól. Említette, hogy a munkásság megunt a vörös uralmat. Hangsúlyozta, hogy a csehek ellen harcban álló magyar katonák is kériük a nemzeti lobogót. Elmondta, hogy az ellenforradalomban fontos szerepet szántak a Dunaflottillának a vörös uralom megbuktatásában és utána a biztonság fenntartásában. A bizottság azért jött Esztergomba, hogy az ottani parancsnokság véleményét meghallgassa. Beszédjének értelme és vége az volt, hogy a kommünnek véget kell vetni és az ország vezetésével egy szocialista kormányt kell megbízni. Ebben Böhm, a szocialista hadügyminiszter is részt fog venni. A rend fenntartásához először okvetlenül egy katonai, de még inkább egy tengerész diktatúrát kell átmenetileg életbe léptetni.

A tárgyalásban résztvevők elvben elfogadták a tervet és ahhoz feltételesen hozzájárultak. Elkör megkezdték a részletek megbeszélését és a hajóraj szerepét az ellenforradalomban. A gyűlés berekesztése után a Csuka őrnaszád még aznap este a bizottsággal együtt visszatért Budapestre.

Izgatottan vártuk a további fejleményeket, de csak 25-i lapokban olvastuk, hogy az ellenforradalmi kísérlet balul ütött ki, leverték! A hajók pedig jugszláv területekre menekültek át.”

Az ellenforradalom lokalizálása, s az esztergomi különítmény magatartása — a parancsnok nem csatlakozott az ellenforradalmárokhöz — nagymértékben Lechl (Lehel) Artúr egykori MFTR hajókezelő érdeme volt, aki ekkor mint önkéntes — és kommunista megbízott — a SZAMOS monitoron szolgált. Lechl midőn a készülő eseményekről értesült, mérsékletre intette a tisztakat és a legénységet, jórészt meggyőzvéen őket, hogy ne támadják hátba a magyar forradalmat. Ezzel a fejleményeket méreteiben jelentősen lefékezte. Majd pedig értesítette felletteseit. Így azután — bár másnap a helyben maradt tisztikart kihallgatásra elvitték Budapestre — pár napi vizsgálat után, mint büntetleneket, el is engedték őket.⁷⁵

Az adott helyzetben az elveszett hajókat pótolni már nem lehetett. Így a flotta egyelőre védekezésbe szorult, s ütőképességét légierejének gyors kiépítésével igyekezett helyreállítani.

A Vörös Dunai Hajóraj 1919. július 15-én adta ki utolsó szervezeti — szervezési rendeletét, amelyben a dunaórség hadrendje a megmaradt úszó harcegységek és a parancsnokaik nevének felsorolásával együtt szerepel.

„A Hadihajózás hadrendje, 1919. július hó 15-n.

Hadihajó főparancsnok és a Dunahajóraj pk-a: Georgievic Ódön.
Törzskari főnök: Szabó Benő.
Politikai megbízott: Bellovits Lajos.

A) Monitorok és parancsnokaik:

MARX: Kropsch Günther
SZAMOS: Zimmermann Elek
Elkészül: aug. 1.
24 óra, menetkész.

B) Ágyúnaszádok és parancsnokaik:

COMPO
VIZA
ágyúk beépítése.
Állomáshajó Vác.

C) Páncélmotorcsónakok:

MAGDA, MÁRIA, MARGIT.

D) Segédmonitor és parancsnoka:

PROLETÁR (ex SÁMSON): Mészáros Dezső.

E) Folyamakna osztag:

Dunai folyamvédvonal: Aichelburg Arnold: Uszód és Baracs.
Tiszai folyamvédvonal: Csongrád. Blumenthal Norbert. Egyszersmind hadihajós előadó az I. hadtestnél. Néki alárendelve az összes tiszai hajós alakulat.

F) Torpedó osztag:

Parancsnok: Preinreich Gábor.
Próbaállomás Budafok: Fischer Sándor.
Torpedóvető állomás Ordas: Déry Ernő.
Torpedóvető állomás Dunaföldvár: Kummer József.

⁷⁵ Benedek Dezső I. oszt. gépüzemvezető jelentése az ellenforradalomról. A szerző birtokában.
Lechl Artur (Lehel Artur) visszaemlékezése. A szerző birtokában.

G) *Hírszerző központ:*

Parancsnok: Papp Oszkár.
Adatkiértékelő: Ollinger (?)
„Margit” rádióállomás: A Margitszigeten
Megfigyelő állomások??

H) *Vízi repülőszázad:*

2 db. vízirepülőgép.

I) *Hadtáp:*

Parancsnok: Trunkwalter Ödön

a) *Hajók:*

BELÉNE vontatógőzös: Langmann?
SZABADSÁG (ex ODESSA): Zathureczky Elemér
PETÓFI (ex TÁNCICS)
EGYENLŐSÉG (ex TULLN) motoruszály.
BAJA vontatógőzös.
BALATON vontatógőzös.
LELEK motoruszály.
U. B. 3. búvárnaszád (világító és légsűrítő hajó a torpedóosztagnál).
BAGOMÉR
SAJÓ.

b) *Gőzbárkák, motorcsónakok:*

FLÓRA gőzbárka
IDA gőzbárka
TERÉZ m/h (ex TENDER II.)
TÓNI m/h (ex TENDER IV.)

c) *Motorcsónakok:*

JULISKA
JOLÁN
IRÉN
CONSUELO
ERZSI
SÁRI
TÓNI
JUDIT
PILLANGÓ
ÁGNES
PANDUR
APATIN II.

Szabó s. k., Georgievic s. k.,⁷⁶

A szervezési táblázatban feltüntetett repülőgépek száma jóval kevesebb, mint amivel a Vörös Dunai Hajóraj a valóságban rendelkezett. Az 1919. novemberi román zsákmányjegyzőkönyvben ugyanis 6 db „C” típusú és 3 db „K” típusú repülőcsónak, illetve repülőgép van feltüntetve. Szerepel ezen kívül még egy „K” típusú hidroplán is, melyet a Velencei-tó nádasában rejtettek el, de valaki elárulta, s így elhurcolták. Ez nem kettő, hanem 11 hidroplán, amelyeket mint

76 A hadihajózás hadrendje. 1919. július hó 15. A szerző birtokában. Bellovits Lajos elbeszélése.

a csepeli, illetve albertfalvai vízi repülőszázadhoz tartozókat tüntették fel. Ekkor vitték el a hírszerzők margitszigeti Telefunken rádióállomását is.⁷⁷

Ökünk van feltételezni azt, hogy e viszonylag nagy számú gép gyors legyártásával kívánták fokozni a hajóraj lecsökkenő ütközésségét a Budapesti déli folyamszakaszon. Ezt látszik bizonyítani az az igazolvány is, melyet — bár keltezés nélkül — még az ellenforradalmat megelőzően állíthattak ki. Szövege a következő:

„Schmidt Félix elvtárs a hadihajózás repülő osztályában van beosztva, s mint ilyen, az albertfalvai repülőgépgyár részéről a legmesszemenőbb támogatásban részesítendő. Minden esetben, tehát jelentéstételt illetőleg is.

Böhm s. k., Ankner s. k.,

Magyar Hadihajós Állomásparancsnokság! Körbélyegző!”⁷⁸

A dunai vörös hadihajózás történetének egyik legérdekesebb, de máig feldolgozatlan vonatkozása az, ahogyan a flottillánál az ütközésség helyreállításához és fenntartásához a szükséges anyagokat és eszközöket külföldről beszerették, s az országba bejuttatták. Mint már az előbbiekből megemlítettük, az antant május hó 7-én blokádnak alá helyezte Magyarországot, és a Tanácskormányt egy, a háborúban teljesen tönkrement gazdaságot és ipart kellett átvennie harcának folytatásához. A termelés nagyban visszaesett, a nyersanyagkészletek pedig teljesen kimerültek. A meginduló hadműveletek ezt a helyzetet még csak sokszorosan súlyosbították és kritikussá tették.

Ennek a feladatnak a megoldásával a flottillánál a Bécsi Magyar Felszámoló Hivatal egyik haditengerész-mérnök tagját bízták meg. Ezt a hivatalt eredetileg abból a célból hívták életre, hogy az egykor fennállott közös hadügy, haditengerészet, külügy, udvartartás, pénzügy és számszék szétválasztását és felszámolását egységesen elvégezzék. E hivatal haditengerészeti részlegének a vezetője Dittrich Alfréd, helyettese pedig a győri születésű Mladiáta János volt.⁷⁹

A tevékenységére vonatkozó megmaradt titkos és bizalmas helyzetjelentések és dokumentumok közül minden bizonnyal a legérdekesebb a Magyar Hadihajózás Műszaki Hivatala vezetőjének szám nélküli felterjesztése Szántó Béla hadügyi népbiztoshoz:

„... jelentem, hogy eddig Mladiátától a mellékletben felsorolt anyagokat kaptam meg: (...)

Ezen kívül tőle még a következő anyagokat kaphatjuk meg, ha azokra készpénz fedezeteket küldünk:

4000 m. Aeroleinen, (repülőgépekhez borítóvászon)

Bosch gyújtógyertyák

Bosch elektromos motorindító telep

Elektromos kellékek motoros naszádokhoz

16 db. Schwarzlose typ. gépfegyver repülőgéphez

Az Inn (Marx) monitor tűzvezető berendezése

1 db. 200 atm. légkompresszor a torpedókhöz

Továbbá különleges tengerész és hajós anyagok, tömítések, tömszelencék, optikai készülékek, rádiók és rádió, továbbá torpedó alkatrészek stb.

(Mladiáta megküldte a folyami torpedóvető állomás tervrajzát is).

⁷⁷ A vörös hadihajózás hadrendje. 1919. júl. 15. A szerző birtokában. Folyamórség Felügyelője. Biz. 297. sz. 1. sz. mell. A szerző birtokában.

⁷⁸ Másolatban a szerző birtokában.

⁷⁹ 610/felsz. számhoz. A szerző birtokában.

A megbízást kérem a bécsi magyar követségnek — Novák tanácsosnak — leadni.

A műszaki hivatal által Mladiátától kért, s általa biztosítandó anyagok jegyzékét néki már rövid úton átadtam. Ennek várható összege 325 000,— korona. Ezen ügyben személyesen Kun Béla elvtársnál jártam el, hogy a sürgöny és a pénz juttatassék el a rendeltetési helyére . . .

Budapest, 1919. július hó 17.

Műszaki Hivatal főnöke: Lévai s. k.,⁸⁰

Mladiáta János a Tanácskormány alatt Bécsben, mint a magyar hadügyi meghatalmazott helyettese működött és ezeket az ügyeket mind a meghatalmazottak kollégiumában, mind a saját osztályánál is végezte. Egykori jelentései és feljegyzései sok apró és érdekes részletet közölnek, világítanak meg az ottani szolgálatról.⁸¹

„Greiss Gerhard (Gellért) fregatthadnagy egy ízben megjelent a tengerészeti főosztályon és fennhéjázóan kijelentette, hogy őt Kun Béla népbiztos különböző anyagok hazaszállításával, azok átvételével és más vásárlásokkal bízta volna meg, amit egy ügyirattal is igazolt — és hogy őt, mint az épülőfélben levő silklócsónak jövődöbeli parancsnokát, a motorok átvételével és leszállításával ugyancsak megbízta.

Fontoskodó és titokzatos magatartása óvatosságra intett és ezért röviden tudtára adtam, hogy a motorok átvételét hivatalból eszközölni fogom, a céget pedig utasítani, hogy elszállítás céljából azokat néki kiadja.⁸²

Egyben távbeszélőn értesítettem a követséget és a Hajózási Hivatalt is a történetekről. E hatóságok igenlő válasza után adtam csak ki néki a motorokat, amelyeket időközben a cégnél kipróbáltam és megvizsgáltam. Az első szállítmány autóval, a Wienerneustadt — Sopron útvonalon történt meg. Az autón levő tengerészanyagok kisebb sérülésekkel meg is érkeztek Budapestre.

Időközben a szállító cég egyik mérnökétől értesültem, hogy midőn Greiss fregatthadnagy nálunk járt a motorok elszállítása ügyében, akkor nála nagyobb összegű pénzt látott, melyet ő — állítólag — különböző anyagvásárlásokra kapott volna.

Megjegyzem, hogy abban az időben a határon való átszállítás csak csempészes útján történhetett és veszedelmes vállalkozás volt az antant blokád miatt, amint azt a Hadihajózási Osztály számára sürgősen leszállítandó motorok, anyagok, rajzok, könyvek stb. általam intézett hazaszállítása alkalmával a Lajta-menti terepszemlénél magam is tapasztaltam. Állandóan voltak fegyveres összetűzések. Leghathatósabb eszköznek az osztrák határőrök és vámhivatalnokok lekenyerezése bizonyult.

Mint ahogy Greiss fregatthadnagy első szállítmánya sikerrel járt, újból megbízták őt anyagbeszerzéssel, ami a követség szakembereinél — kik az ilyen ügyeket hivatalból intézték — természetesen szemet szúrt és feltűnt. A második szállítmányból már tűntek el motoralkatrészek. Minden ilyen jellegű — az okot kutató — utánjárásaim eredménytelenek maradtak, mivel Greiss időközben eltűnt. Állítólag elhagyta az országot.

Később arról kaptam értesítést, hogy Greiss Fregatthadnagyot a hadügyminisztérium étkezdéjében — jelenleg román szolgálatban álló tisztek társaságában — látták. Másnap elmentem az étkezdébe és valóban ott találtam Greisst. Je-

80 Lévainak — a műszaki hivatal főnökének — jelentése. A szerző birtokában.

81 Mladiáta János helyzetjelentése. A szerző birtokában.

82 Österreichische Daimler Motor 135. sz. motorbizonylat. 1919. április. A szerző birtokában.

lenlétem, illetve a találkozás láthatóan kellemetlenül érintette őt. Nekiszegezett kérdéseimre bevallotta, hogy ő valóban román szolgálatban áll, tehát elárulta ügyünket!

Ez esetről 1919. június 28-án 46/M. szám alatt részletes írásbeli jelentést tettem mind a követnek, mind pedig a Hadihajózási Osztálynak Budapestre. A követsegen több ízben is érdeklődtem utána, de érdemleges választ nem kaptam!

Hogy milyen megbízhatatlan és bonyolult (...) az anyagoknak az országba való szállítása, azt bizonyítja a gazdasági követnek előttem több ízben tett kijelentése is: ... hogy mindenhol csak meglopják és félrevezetik. Hozzáam az a kérése, hogy a Tengerészeti Osztály műszaki exponense intézze a másnemű anyagok hazajuttatását-szállítását is, mert ennek a működése eddig sikeres és eredményes volt. Míg a hadsereg anyagából egész uszályrakományokat, hajóstól együtt foglaltak le, illetve tüntettek el! Mi több milliós értékű anyagokat juttattunk el Magyarországra a hadihajózásnak, úgymint:

10 db csónakmotort, szerszámokat, vasanyagot, elektromos anyagokat, Siemens távirót, Telefunken rádiót, mérőműszereket, 10 t sodronykötelet, repülőgép burkoló vásznat, gépfegyvereket, lövegalkatrészeket, tűzvezető berendezést, 6 db torpedót, légekompreszort stb.”⁸³

A Vörös Hadsereg parancsnoksága 1919. július 20-án adta ki utolsó szervezési rendeletét, de ez a Vörös Dunai Hajórajt már nem érintette. A Magyar Tanácsköztársaságot 10 nap múlva — 1919. július 31-én — külföldről behívott sokszoros túlerővel leverték. Ezzel a magyar dunai hadihajózásnak erre a 133 napra kiterjedő időszakának története lezárult. De szelleme — főleg a Szovjetunióknak a háborút lezáró békekötésekkel kapcsolatos állásfoglalása és magatartása miatt, mely a folyamórtisztek között sokáig szóbeszéd tárgya is volt — tovább élt; ezt az 1944/1945-ös évek vonatkozó eseményei is igazolják.⁸⁴

⁸³ Mladiáta János 1—14/1919. számú helyzet- és ténykedési jelentései Bécsből. Kézirat. A szerző birtokában.
⁸⁴ *Csonkaréti Károly: Hadihajók a Dunán. Budapest, 1980.*